

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Primárního vzdělávání

Studijní program: Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

**INTONAČNÍ A RYTMICKÝ VÝCVIK V HODINÁCH
HUDEBNÍ VÝCHOVY NA 1. STUPNI ZŠ**

**INTONATIONAL AND RHYTHMICAL TRAINING
IN MUSIC LESSONS AT PRIMARY SCHOOL**

Diplomová práce: 09-FP-KPV-0048

Autor:

Martina Čepková

Podpis:

.....

Vedoucí práce: MgA. Zuzana Bubeníčková

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
74	0	12	0	12	0

V Liberci dne:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra primárního vzdělávání

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant): Martina Čepková
adresa: Klamoš 130, Chlumeck nad Cidlinou, 503 51
studijní obor (kombinace): Učitelství pro 1. stupeň ZŠ
Název DP: **Intonační a rytmický výcvik v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ**
Název DP v angličtině: Intonational and Rhythmical Training in Music Lessons at Primary School
Vedoucí práce: MgA. Zuzana Bubeníčková
Konzultant:
Termín odevzdání: Květen 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 3. 12. 2009

děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant): Martina Čepková

Datum: 20.2.2010

Podpis: MARTINA ČEPKOVA

- Název DP: INTONAČNÍ A RYTMICKÝ VÝCVIK V HODINÁCH HUDEBNÍ VÝCHOVY NA 1. STUPNI ZŠ
- Vedoucí práce: MgA. Zuzana Bubeníčková
- Cíl: Cílem diplomové práce je podat obecný teoretický základ o rytmu a intonaci a vytvořit přehled rytmických a intonačních cvičení odpovídající období mladšího školního věku. Dále podle možností metodou pozorování zmapovat danou problematiku v praxi.
- Požadavky:
  1. Nastudování odborné literatury
  2. Vypracování teoretické kapitoly o problematice rytmického cítění
  3. Vypracování teoretické kapitoly o problematice intonačního cítění
  4. Popis dané problematiky
  5. Vytvoření praktických cvičení
- Metody:
  1. Vytvoření metodického postupu při realizaci praktických cvičení
  2. Pozorování
  3. Vyhodnocení metody pozorování
- Literatura: Kofroň, J.: Učebnice intonace a rytmu. Editio Bärenreiter Praha, Praha 2000. 204 s. ISBN 80-6385 035.
- Daniel, L.: Intonační cvičení I. Panton, Praha 1995. ISBN 80-7039-244-4.
- Daniel, L.: Intonační cvičení II. Panton, Praha 1995. ISBN 80-7039-245-2.
- Tichá, A.: Učíme děti zpívat. Portál, Praha 2005. ISBN 80-7178-976-X.
- KOLÁŘ, J.; VÁŇOVÁ, H.; DUZBABA, O.: Počátky tvořivé intonace. Diatonika dur I. Praha : Univerzita Karlova, 1993. 100 s. ISBN 80-7066-846-6.
- KOLÁŘ, J.; VÁŇOVÁ, H.; DUZBABA, O. Počátky tvořivé intonace. Diatonika dur II. Praha : Univerzita Karlova, 1993. 138 s. ISBN 80-7066-850-4.

Čestné prohlášení

Název práce: Intonační a rytmický výcvik v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ
Jméno a příjmení autora: Martina Čepková
Osobní číslo: P06100340

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 18. 4. 2011

Martina Čepková

Poděkování

„Děkuji všem, kteří mi pomohli s vypracováním této diplomové práce, jmenovitě paní MgA. Zuzaně Bubeníčkové za odborné vedení, cenné rady a pozitivní přístup během zpracovávání dané problematiky.“

ANOTACE

Intonační a rytmický výcvik v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ

Tato diplomová práce podává teoretický základ o problematice intonace a rytmu, zaměřuje se na intonační a rytmický výcvik v hodinách hudební výchovy, v neposlední řadě obsahuje příklady praktických intonačních, rytmických a jiných cvičení. V praktické části jsou podrobně popsány vybrané hodiny hudební výchovy, pozorované na dvou různě zaměřených základních školách. Cílem diplomové práce bylo metodou pozorování zmapovat problematiku intonačního a rytmického výcviku v praxi; následně porovnat metodické postupy, které na těchto základních školách hudební pedagogové aplikují, a jejich vliv na rozvoj hudebních schopností žáků. Nakonec je zařazen soubor praktických cvičení jako námět pro práci s intonací a rytmem na 1. stupni základní školy.

Klíčová slova: hudební výchova, hudební připravenost, hudební schopnosti, intonace, intonační výcvik, rytmus, rytmický výcvik.

ANNOTATION

Intonational and Rhythmical Training in Music Lessons at Primary School

This diploma thesis gives a theoretical base of intonation and rhythm, focuses on the intonational and rhythmical training in music lessons, not least gives the examples of practical intonational, rhythmical and other exercises. In the practical part there are described in detail the select hours observed at two different specialized elementary schools. The aim of this diploma was mapping problems of intonational and rhythmical training in praxes by the observation method; consequently compare the techniques used at those elementary schools by the pedagogues, and it's influence over the development of musical abilities of pupils. Finally, a set of practical exercises is classified as a theme to work with intonation and rhythm at primary school.

The key words: musical appreciation, musical preparedness, musical abilities, intonation, intonational training, rhythm, rhythmical training.

ANNOTATION

Intonations- und Rhythmusausbildung in den Musikstunden in der Volksschule

Diese Diplomarbeit umfasst die Theorie über Intonations- und Rhythmusproblematik, spezialisiert sich auf die Intonations- und Rhythmusausbildung in den Musikstunden und nicht zuletzt beinhaltet praktische Beispiele von Intonations- und Rhythmusübungen. In dem praktischen Teil werden detailliert die ausgewählten Musikstunden beschrieben, die in zwei verschiedenen Volksschulen beobachtet wurden. Das Ziel dieser Diplomarbeit war die Feststellung der Intonations- und Rhythmusproblematik in der Praxis durch die Beobachtungsmethode, nachfolgend der Vergleich von Methoden, die die Musiklehrer in diesen Volksschulen anwenden, und die Feststellung des Einflusses dieser Methoden auf die Musikentwicklung bei Schülern. Im Ergebnis wurde das Verzeichnis praktischer Übungen als Vorschlag zur Arbeit mit Intonation und Rhythmus in der Volksschule eingereicht.

Schlüsselwörter: Musikstunde, Musikbereitschaft, Musikfähigkeiten, Intonation, Intonationsausbildung, Rhythmus, Rhythmusausbildung

OBSAH

OBSAH	8
1 ÚVOD	10
2 VÝZNAM HUDBY V LIDSKÉM ŽIVOTĚ	11
3 HUDEBNÍ VÝCHOVA NA 1. STUPNI ZŠ PODLE RVP	12
3.1. Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru 1. stupeň	12
4 HUDEBNÍ PŘIPRAVENOST DÍTĚTE PŘI VSTUPU DO ŠKOLY	15
5 ROZVOJ HUDEBNÍCH SCHOPNOSTÍ ŽÁKŮ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	17
6 VOKÁLNÍ INTONACE, JEJÍ FUNKCE A VÝZNAM	19
6.1. Intonační proces	20
6.2. Intonační metody	21
6.3. Intonační výcvik v hodinách hudební výchovy	25
6.3.1. Dechová a hlasová cvičení	28
6.3.2. Edu-kinestetická cvičení	28
6.3.3. Intonační cvičení na 1. stupni ZŠ	29
6.3.4. Ukázka praktických cvičení	30
6.3.4.1. Dechová cvičení	30
6.3.4.2. EDU-kinestetická cvičení:	31
6.3.4.3. Hlasová cvičení:	32
6.3.4.4. Intonační cvičení	32
7 RYTMUS, JEHO FUNKCE A VÝZNAM	35
7.1. Rytmické cítění v období mladšího školního věku	36
7.2. Rytmický výcvik v hodinách hudební výchovy	37
7.2.1. Rytmická cvičení na 1. stupni ZŠ	37
7.2.2. Ukázka praktických rytmických cvičení	38
8 ZMAPOVÁNÍ PROBLEMATIKY V PRAXI METODOU POZOROVÁNÍ	40

8.1.	Cíl pozorování	40
8.2.	Charakteristika vzorku.....	41
9	PODROBNÝ POPIS PRŮBĚHU VYBRANÝCH HODIN HUDEBNÍ VÝCHOVY.....	42
10	SHRNUTÍ POZOROVÁNÍ.....	61
11	NÁMĚTY PRO PRÁCI S INTONACÍ A RYTMEM	63
11.1.	Písně vhodné pro 2. a 3. ročník základní školy:	64
11.2.	Písně vhodné pro 4. a 5. ročník základní školy:	68
12	ZÁVĚR.....	73
13	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A OSTATNÍCH ZDROJŮ	74

TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚVOD

Hudba provází člověka již od počátku jeho existence. Působí na lidské emoce a značně ovlivňuje nejen kulturní, ale celkový vývoj naší osobnosti.

Z psychologie víme, že nejdůležitějším obdobím ve vývoji lidské osobnosti je předškolní a mladší školní věk. V této etapě lidského života jsou dítěti vštěpovány základy všech jeho psychických i fyzických schopností a předpokladů. Formují se zde budoucí hudebně sluchové schopnosti, rytmické a tonální citění, hudební paměť, představivost a fantazie, zkrátka hudební myšlení vůbec. Mladší školní věk je tedy ideálním obdobím pro utváření estetického citění jedince. Zpočátku děti pracují se svými hlasy intuitivně, prozpěvují si a experimentují pro vlastní pobavení. Je ale třeba dát dětem dostatek kvalitních hudebních příkladů, aby měly možnost naslouchat a současně srovnávat svůj hlas se slyšeným vzorem.

Vstup dítěte do základní školy je důležitým mezníkem v jeho biopsychickém a sociálním vývoji. Je také počátkem soustavné hudební výchovy, jíž se dostane všem dětem; poprvé zasáhne i ty děti, které nenavštěvovaly mateřskou školu. Kvalitní hudební výchova urychluje hudební vývoj dětí a kladně ovlivňuje jejich rozvoj tělesný i duševní. Může však být úspěšná jen tehdy, dosáhlo-li dítě určitého stupně svého hudebního vývoje, který mu umožní vnímat a prožívat hudbu a uskutečňovat alespoň některé základní hudební operace a hudební činnosti. Jde o složitý problém školní připravenosti (zralosti) dítěte při vstupu do školy.¹

Ve své diplomové práci se zaměřuji na problematiku rozvoje intonačních a rytmických dovedností, což jsou jedny ze základních požadavků pro rozvoj hudebních schopností. V teoretické části se věnuji funkci a významu vokální intonace a rytmu, intonačnímu a rytmickému výcviku v hodinách hudební výchovy na prvním stupni základní školy. Dále uvádím příklady praktických cvičení intonačního a rytmického výcviku.

---

¹ SEDLÁK, F. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: Učebnice pro studenty pedagogických fakult.* 1. díl. Praha: SPN, 1985, s. 43.

2 VÝZNAM HUDBY V LIDSKÉM ŽIVOTĚ

Hudba má na člověka velmi značný a všestranný vliv. Jak již bylo předesláno v úvodu, zasahuje nejen do oblasti tělesné, ale i duševní. Co se týče psychické stránky člověka, hudba působí především na oblast emocionální. Ovlivňuje pocity, prožívání a celkově uspokojuje naše potřeby. Hudba je využívána k odreagování a uvolnění a ve většině případů má pozitivní dopad na naši psychiku. Sedlák však upozorňuje i na to, že hudba může působit na naše duševní zdraví též opačně. Nesprávným výběrem hudby a jejím nevhodným dávkováním je dokonce možné ohrozit naše zdraví.

Hudební pedagog by si měl uvědomit alespoň tyto nejdůležitější funkce hudby:

1. **ESTETICKOU**, umožňující hudebně estetický prožitek a poznání krásy. Estetický prožitek bývá u hudebně připraveného posluchače velmi silný a uvádí do pohybu vnitřní bytostné síly, vnitřně ho přetváří a ovlivňuje. Působí na celou lidskou osobnost.
2. **VÝCHOVNOU (ETICKOU)**, formující mravní profil člověka i jeho světový názor.
3. **SPECIFICKÉ OSVOJOVÁNÍ SVĚTA** – hudbou poznáváme a osvojujeme si specifickým způsobem svět a toto poznání pak prostřednictvím hudby sdělujeme jiným lidem. Hudba se tak stává jedním z prostředků mezilidské komunikace
4. **TERAPEUTICKOU (LÉČEBNOU)** – hudba svou schopností podněcovat i uklidňovat poskytuje člověku vnitřní klid, naplňuje jeho nitro, umožňuje mu psychické odreagování od konfliktních situací a vytrhuje ho z každodenní všednosti. Podle lékařských výzkumů je hudba schopna omezovat a léčit některé lehčí duševní a neurotické poruchy. Na psychofyzilogickém působení hudby, na jejím výrazu a etickém účinku je založena léčba hudbou – hudební terapie (muzikoterapie).²

S hudbou by měl být jedinec seznamován již od nejtělejšího věku. Nenahraditelnou úlohu zde mají rodiče, což jsou pro dítě první zprostředkovatelé a průvodci nejen světem hudby. Dětská duše se vyznačuje notnou vnímavostí a citlivostí. Není potom divu, že si zážitky a zkušenosti, nabyté v tomto raném období, neseme s sebou po celý život. Po nástupu dítěte do školy přebírá z části hudebně výchovnou funkci učitel, který

---

² SEDLÁK, F. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: Učebnice pro studenty pedagogických fakult.* 1. díl. Praha: SPN, 1985, s. 8.

nejrůznějšími metodami a svým odborným přístupem dále rozvíjí hudební schopnosti jedince.

Hudba svou uměleckou jedinečností, emocionální a estetickou působivostí obohacuje a kultivuje člověka a od narození je pro něho zdrojem bohatých zážitků. Dítě se učí hudebně slyšet, hudebně se vyjadřovat, hudebně myslet, porozumět hudebnímu vyjádření a citově je prožívat. Tím se stává ušlechtilějším, otevřenějším a vnitřně bohatším. Hudba působí na dítě a jeho psychiku, neboť aktivizuje celou jeho citovou složku osobnosti. Působí na jeho smysly, rozvíjí fantazii a tvůrčí potenciál, její působení se projevuje bezprostřední odezvou, spontánní činností s rozvojem motoriky, sluchového vnímání a vede k rozvoji hudebnosti dítěte.³

3 HUDEBNÍ VÝCHOVA NA 1. STUPNI ZŠ PODLE RVP

3.1.   Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru 1. stupeň

Očekávané výstupy – 1. období

Žák:

- zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase
- rytmizuje a melodizuje jednoduché texty, improvizuje v rámci nejjednodušších hudebních forem
- využívá jednoduché hudební nástroje k doprovodné hře
- reaguje pohybem na znějící hudbu, pohybem vyjadřuje metrum, tempo, dynamiku, směr melodie
- rozlišuje jednotlivé kvality tónů, rozpozná výrazné tempové a dynamické změny v proudu znějící hudby

---

³ JANOVSÁ, O. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: SPN, 1987, s. 9.

- rozpozná v proudu znějící hudby některé hudební nástroje, odliší hudbu vokální, instrumentální a vokálně instrumentální

Očekávané výstupy – 2. období

Žák:

- zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase či dvojhlas v durových i mollových tóninách a při zpěvu využívá získané pěvecké dovednosti
- realizuje podle svých individuálních schopností a dovedností (zpěvem, hrou, tancem, doprovodnou hrou) jednoduchou melodii či píseň zapsanou pomocí not
- využívá na základě svých hudebních schopností a dovedností jednoduché popřípadě složitější hudební nástroje k doprovodné hře i k reprodukci jednoduchých motivů skladeb a písní
- rozpozná hudební formu jednoduché písně či skladby
- vytváří v rámci svých individuálních dispozic jednoduché přede hry, mezihry a dohry a provádí elementární hudební improvizace
- rozpozná v proudu znějící hudby některé z užitých hudebních výrazových prostředků, upozorní na metroritmické, tempové, dynamické i zřetelné harmonické změny
- ztvárňuje hudbu pohybem s využitím tanečních kroků, na základě individuálních schopností a dovedností vytváří pohybové improvizace

Učivo:

VOKÁLNÍ ČINNOSTI

- **pěvecký a mluvní projev** – pěvecké dovednosti (dýchání, výslovnost, nasazení a tvorba tónu, dynamicky odlišený zpěv), hlasová hygiena, rozšiřování hlasového rozsahu
- **hudební rytmus** – realizace písní ve 2/4, 3/4 a 4/4 taktu
- **dvojhlas a vícehlas** – prodleva, kánon, lidový dvojhlas apod.

- **intonace, vokální improvizace** – diatonické postupy v durových a mollových tóninách (V., III. a I. stupeň, volné nástupy VIII. a spodního V. stupně apod.), hudební hry (ozvěna, otázka – odpověď apod.)
- **záznam vokální hudby** – zachycení melodie písně pomocí jednoduchého grafického vyjádření (např. linky), nota jako grafický znak pro tón, zápis rytmu jednoduché písně, notový zápis jako opora při realizaci písně

INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI

- **hra na hudební nástroje** – reprodukce motivů, témat, jednoduchých skladbiček pomocí jednoduchých hudebních nástrojů z Orffova instrumentáře, zobcových fléten, keyboardů apod.
- **rytmizace, melodizace a stylizace, hudební improvizace** – tvorba předeher, meziher a doher s využitím tónového materiálu písně, hudební doprovod (akcentace těžké doby v rytmickém doprovodu, ostinato, prodleva), hudební hry (ozvěna, otázka – odpověď), jednodílná písňová forma (a – b)
- **záznam instrumentální melodie** – čtení a zápis rytmického schématu jednoduchého motivku či tématu instrumentální skladby, využití notačních programů

HUDEBNĚ POHYBOVÉ ČINNOSTI

- **taktování, pohybový doprovod znějící hudby** – dvoudobý, třídobý a čtyřdobý takt, taneční hry se zpěvem, jednoduché lidové tance
- **pohybové vyjádření hudby a reakce na změny v proudu znějící hudby** – pantomima a pohybová improvizace s využitím tanečních kroků
- **orientace v prostoru** – utváření pohybové paměti, reprodukce pohybů prováděných při tanci či pohybových hrách

POSLECHOVÉ ČINNOSTI

- **kvality tónů** – délka, síla, barva, výška
- **vztahy mezi tóny** – souzvuk, akord

- **hudební výrazové prostředky a hudební prvky s výrazným sémantickým nábojem** – rytmus, melodie, harmonie, barva, kontrast a gradace, pohyb melodie (melodie vzestupná a sestupná), zvukomalba, metrické, rytmické, dynamické, harmonické změny v hudebním proudu
- **hudba vokální, instrumentální, vokálně instrumentální, lidský hlas a hudební nástroj**
- **hudební styly a žánry** – hudba taneční, pochodová, ukolébavka apod.
- **hudební formy** – malá písňová forma, velká písňová forma, rondo, variace
- **interpretace hudby** – slovní vyjádření (jaká je to hudba a proč je taková)⁴

4 HUDEBNÍ PŘIPRAVENOST DÍTĚTE PŘI VSTUPU DO ŠKOLY

Výzkumy i učitelská zkušenost ukazují, že hudební připravenost jednotlivých dětí se kvalitativně značně liší.⁵ Na počátku školní docházky je tedy povinností pedagoga zmapovat hudební připravenost jednotlivých žáků ve třídě. Učitel zkoumá, jak je žák schopen vykonávat požadované hudební činnosti nebo hudební výkony a podle výsledků posoudí kvalitu jeho hudebních schopností. Následně je třeba na základě jejich hudební úrovně učinit patřičné kroky a zařazovat do výuky takové činnosti, které budou přispívat k jejich dalšímu rozvoji a alespoň částečnému vyrovnání rozdílné hudební vyspělosti mezi jednotlivci. Hudební připravenost dítěte se projevuje jeho schopností bez větších problémů vykonávat určité hudební činnosti, které předepisuje školní vzdělávací program dané základní školy. Hudebně psychologické výzkumy také prokazují rostoucí kapacitu a funkci hudební paměti u dětí mladšího školního věku. Již šestileté dítě je schopno si snadno zapamatovat jednoduchý nápěv, zopakovat dříve neslyšenou melodii nebo si vybavit množství hudebních útvarů z minulosti. Rozvíjí se u něj také motorika, která umožňuje hru na hudební nástroje. V tomto období si dítě osvojuje nejrůznější hudební prožitky, jež si uchová po celý zbytek svého života.

---

⁴ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Výzkumný Ústav Pedagogický v Praze, 2007. Dostupný z WWW: <http://www.vuppraha.cz/soubory/RVPZV_2007-07.pdf>.

⁵ SEDLÁK, F. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: Učebnice pro studenty pedagogických fakult*. 1. díl. Praha: SPN, 1985, s. 43.

Podle Sedláka⁶ musí být ve výuce věnována prvořadá pozornost na komplexní funkci hudebního sluchu jako základní hudební schopnosti, nezbytné pro všechny druhy hudebních činností. S ním má také souvislost percepční a emocionální zralost, která umožňuje dítěti hudbu vnímat a poznávat jako estetický objekt. Je třeba v dětech vypěstovat návyk pozornosti a soustředění, čehož docílíme zařazováním různých druhů činností a nových podnětů. Jde o to, aby se dítě dokázalo zaposlouchat a zachytit výškově rozdílné tóny, stoupající a klesající melodii. Jeho hudební představy by měly dosáhnout takové úrovně, aby bylo schopno poznat a pojmenovat úryvek známé písně, udrželo sled alespoň tří tónů nebo krátký úryvek písně. V oblasti rytmického cítění by mělo dítě po nástupu do základní školy umět reagovat na hudební rytmus a tempo pochodové skladby a měnit krok se změnou tempa (zrychlování, zpomalování), dále také znát dvoudobý a třídobý takt a vytleskávat přízvučnou dobu. V neposlední řadě by se měla školní zralost ukázat v pěveckém projevu a to tak, že je žák schopen pěvecky imitovat několikatónový melodický úryvek v rozsahu nejméně tercie a zazpívat jednoduchou oblíbenou píseň z mateřské školy.

---

⁶ SEDLÁK, F. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: Učebnice pro studenty pedagogických fakult.* 1. díl. Praha: SPN, 1985, s. 48.

5 ROZVOJ HUDEBNÍCH SCHOPNOSTÍ ŽÁKŮ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Obdobím mladšího školního věku rozumíme etapu od šesti do dvanácti let věku dítěte, tedy 1. až 5. ročník základní školy. Jak již bylo předesláno v úvodu, nástup dítěte do základní školy je zásadním mezníkem v jeho celkovém vývoji, jak biopsychickém tak sociálním. Nastává období pravidelných hodin hudební výchovy, kde má pedagog určující roli v rozvoji hudebních schopností jedince. Aby učitel zajistil kvalitní hudební rozvoj žáků, musí nejprve vyhodnotit jejich muzikální předpoklady a schopnosti. Je však zřejmé, že každé dítě má jiné hudební schopnosti, což vypovídá o rozdílné úrovni vrozených či zděděných hudebních vloh, o rozdílném hudebním nadání jednotlivců. Z hlediska didaktiky hudební výchovy má tedy pedagog nelehký úkol vytvořit vhodné podmínky, ve kterých se budou moci žáci rozdílného hudebního nadání plně rozvíjet. Zde stojí za zdůraznění, že je třeba zajistit dětem se slabšími muzikálními vlohami takové hudební činnosti, které má možnost zvládnout, alespoň částečně uspět a díky tomu být motivován k další práci.

Mladší školní věk přináší široké spektrum možností pro estetický rozvoj a formování estetického citění jedince. Děti v této etapě jejich života projevují velký zájem o hudbu všeho druhu – o zpěv, hru na hudební nástroje, o hudební pořady uváděné v médiích. Výše uvedené záliby jim umožňují vykonávat struktura a funkce sluchového analyzátoru a hlasového orgánu, která je anatomicky a fyziologicky již dostatečně rozvinuta.⁷

Známe mnoho autorů, kteří se zabývají problematikou hudebních schopností, vzpomeňme například Ladislava Daniela nebo Františka Lýska, kteří uspořádali jednotlivé hudební schopnosti do určitého systému. Dovolila bych si však uvést rozdělení hudebních schopností podle ruského psychologa a pedagoga Borise Michajloviče Těplova, který vystihuje jádro hudebnosti pouze třemi, dle mého názoru zásadními a vystihujícími hudebními schopnostmi, jež tvoří základ hudebnosti člověka. Jsou to *smysl pro rytmus*, *smysl pro tonálnost* a v neposlední řadě *hudební představivost*. Toto rozdělení hudebních

---

⁷ SEDLÁK, F. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: Učebnice pro studenty pedagogických fakult.* 1. díl. Praha: SPN, 1985, s. 60.

schopností podle Těplová uvádí František Sedlák⁸ ve své publikaci *Základy hudební psychologie*. Dovolila bych si zde stručně dané schopnosti popsat.

SMYSL PRO RYTMUS

Projevuje se vnímáním a prožíváním metricko-rytmické struktury hudby, které může vyústit v tělesné pohybové reakce.

SMYSL PRO TONÁLNOST

Jinými slovy tonální citění, které spočívá v emocionálním rozlišování výškových vztahů v melodii a v prožívání výškového pohybu melodie. Tuto schopnost nazývá proto emocionálním nebo percepčním komponentem hudebního sluchu.

HUDEBNÍ PŘEDSTAVIVOST

Umožňuje záměrně operovat s hudebními představami. Uplatňuje se při vnímání hudby, reprodukčních projevech a hudební tvořivosti.

V učitelské praxi se však můžeme u žáků setkat i s poruchami hudebních schopností. Nejznámější poruchou tohoto druhu je *amúzie*. Amuzikální dítě není schopno například rozeznávat výšku tónů, vztahy mezi tóny, což vede následně k nízké úrovni celkové muzikálnosti dítěte a k jeho nezájmu o hudbu jako takovou. Sedlák⁹ charakterizuje amúzii jako vrozenou či získanou neschopnost poznávat hudbu, rozumět jí nebo reprodukovat jednotlivé tóny a melodie. Vyznačuje se nedostatkem hudebního sluchu a neschopností porozumět melodii.

Má-li pedagog ve třídě amuzikálního žáka, snaží se veškerými dostupnými prostředky zjistit příčinu této poruchy dítěte. Jednou z možností je negativistický přístup rodiny a její celkový nezájem o hudbu, s čímž se údajně dítě ztotožnilo. V takovém případě se jedná o získanou neschopnost hudebního citění díky prostředí, ve kterém dítě vyrůstalo a vyrůstá. V opačném případě se s nezpůsobilostí k muzikálním projevům dítě už narodilo, jedná se tedy o amúzii vrozenou.

---

⁸ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. 1. vydání. Praha: SPN, 1990, s. 40. ISBN 80-04-20587-9

⁹ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. 1. vydání. Praha: SPN, 1990, s. 149. ISBN 80-04-20587-9

Amuzikální žáci mají ve většině případů největší problém s vokální intonací. Nebudeme je tedy trápit a drilovat u nich správnou intonaci, abychom je nesráželi a neodradili od dalších hudebních projevů. V oblasti hudebního rytmu ale nemusí mít tak značné potíže, proto takové žáky zapojujeme více do rytmických cvičení, kde mají možnost vyniknout a prosadit se. Tím zajistíme dítěti pocit uspokojení, budujeme a prohlubujeme jeho pozitivní vztah k hudbě.

6 VOKÁLNÍ INTONACE, JEJÍ FUNKCE A VÝZNAM

Pojem *intonace*, z latinského *intonare* = zaznít, zazvučet, z italštiny přeloženo dále také jako udat tón, zanotovat, má v českém jazyce několik významů. V mluvnici je intonací označováno stoupání nebo klesání hlasu při výslovnosti. Výraz intonace je však v širším měřítku úzce spjat především s hudbou. V hudební terminologii tedy výše zmíněný pojem znamená jednak vytváření tónů zpěvem či hudebním nástrojem, správné nasazení výšky tónů, dále například technickou úpravu hudebního nástroje pro jeho co nejčistší zvuk. Známe tedy intonaci pěveckou neboli vokální, kdy tóny tvoříme hlasovým ústrojím, a nástrojovou neboli instrumentální, kde tóny vyluzuje hudební nástroj.¹⁰

Podle Sedláka¹¹ má vokální intonace v hudebně výchovném procesu velký význam. Značně se totiž podílí na rozvíjení paměti, pružnosti myšlení, prohlubuje schopnost srovnávání, kombinování, analyzování, rozvíjí i všeobecnou aktivitu dítěte a kladně ovlivňuje bohatost dětského citového života. Lýsek¹² dále uvádí, že zpěv z not má pro hudební výchovu srovnatelnou důležitost, jako čtení, psaní a počítání pro obecné vzdělání. Zpěv pak u jedince vede k jeho hlubšímu zájmu o hudbu vůbec.

Dovednost správné vokální intonace (jinými slovy též zpěv z listu) musíme vypěstovat pravidelným cvičením prováděným svědomitě a kvalitně. Používá-li učitel v řízeném vyučování uvědomělé metody, docílí pak u žáků trvalého růstu intonačních znalostí, dovedností a návyků. V hudební výchově a celkovém hudebně výchovném

---

¹⁰ LÝSEK, F. *Intonace a rytmus. Nápěvková metoda*. 1. vydání. Praha: SPN, 1960, s. 5.

¹¹ SEDLÁK, F. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: SPN, 1983, s. 149.

¹² LÝSEK, F. *Vokální intonace a rytmus*. Praha: SPN, 1955, s. 4.

procesu je však vokální intonace považována za jednu z nejobtížnějších muzikálních činností. U učitelů základních škol jsem se setkala s mylným názorem, že žáci musí nejprve bezpečně znát a ovládat noty podle jejich výšky (tuto dovednost ovládají pouze děti navštěvující základní uměleckou školu). Kvůli takovýmto domněnkám a přístupům se s intonačním výcvikem ve výuce hudební výchovy na běžných základních školách bohužel takřka nesetkáme. Někteří hudební pedagogové však přikládají intonaci zásadní význam – intonace má funkci u dětí spolehlivě rozvíjet hudebnost a celkovou hudební gramotnost.

Nutno uvést, že v počátcích intonačního výcviku nemusíme znát noty a i přes tento fakt lze podle not intonovat. U dětí, „zpěváků začátečnicků“, se opíráme o jejich tonální citění. Takovou hudební schopnost má každý jedinec, který poslouchá tonální hudbu – poslechem se tonální citění rozvíjí a upevňuje, opakováním této hudební činnosti pak dosáhneme jeho utvrzení na určité úrovni. Dalším důvodem, proč není v počátcích intonace znalost not nezbytně nutná, je zařazování takových intonačních cvičení a úkolů, jež se opírají o stupnicové postupy neboli tónové řady. Melodie, které pak žáci podle not zpěvem reprodukuje, se skládají pouze ze sousedních tónů v řadě.

6.1. Intonační proces

Hudební pedagog a sbormistr František Lýsek popisuje¹³ proces intonace takto:

„Proces intonace:

- 1) vidíme určité tóny
- 2) určujeme: a) jejich jména
                             b) druh intervalů
- 3) vyhledáváme příslušnou zvukovou představu daného tónu nebo intervalu
- 4) vybavujeme si onu představu
- 5) aktivujeme ústrojí zpěvu
- 6) abstraktní zvukovou představu zkonkretizujeme zpěvem – intonací.“

---

¹³ LÝSEK, F. *Vokální intonace a rytmus*. Praha: SPN, 1955, s. 6.

Proces intonace tedy spočívá ve vybavování konkrétní tónové představy intonujícím jedincem, který následně tuto představu reprodukuje svým zpěvem. Prvotní a nezbytné je uvedení dotyčného žáka do dané tóniny prostřednictvím harmonické kadence nebo tónického kvintakordu. V intonačním procesu má totiž největší důležitost vytvoření představy intonovaných tónů a vztahů mezi nimi. V tom hudebním pedagogům napomáhá užití takzvané *intonační opory*. Intonační oporou rozumějme například solmizační slabiku nebo začátek známé písně či instrumentální skladby. Neméně důležitý je také *zrakový vjem*, například číslice označující stupeň ve stupnici nebo *fonogestika*¹⁴ (poloha a tvar ruky a prstů, viz obrázek 4). Výše zmíněné pojmy pak u žáků vedou ke vzniku sluchové představy, kterou pak převádí do hlasové (zpěvné) podoby.

6.2. Intonační metody

Existuje velké množství intonačních metod. V evropském měřítku se nejhojněji uplatňují metody *tonální a intervalové*. Tonální metody se zakládají na schopnosti rozlišovat funkce jednotlivých tónů v tónině (stupnici), která je dána stupněm nebo účelnou slabikou. Tonální metody jsou příznačné zejména pro diatonické melodie. Na tuto metodu zpravidla navazuje metoda intervalová. Chápeme ji jako postupnou řadu intervalů, které si intonující jedinec na tonálním základě vybaví například za pomoci tzv. intervalových nápěvků. Pro správnou a účinnou aplikaci intervalové metody je podmínkou dokonalá znalost intervalů. Touto metodou lze podle Jiřího Koláře¹⁵ spolehlivě intonovat veškeré melodie, ale protože je velice náročná na abstrakci a také teoreticky komplikovaná, není vhodné ji v čisté podobě používat na základní škole.

Dovolila bych si blíže specifikovat tonální metody běžně užívané na základních školách: *písňovou metodu Ladislava Daniela, nápěvkovou metodu Františka Lýska a metodu Bohumila Čeňka*.

---

¹⁴ Metodu *fonogestiky* neboli vyjadřování vztahů mezi tóny pomocí různých poloh ruky a prstů, zavedl britský hudební pedagog JOHN CURWEN v návaznosti na intonační metodu *Tonic-sol-fa*. Dále se metodou fonogestiky zabýval maďarský muzikolog ZOLTÁN KODÁLY, z českých zemí FRANTIŠEK LÝSEK („prstová osnova“).

¹⁵ KOLÁŘ, J. *Intonace a sluchová výchova – část teoretická*. Praha: SPN, 1980, s. 14.

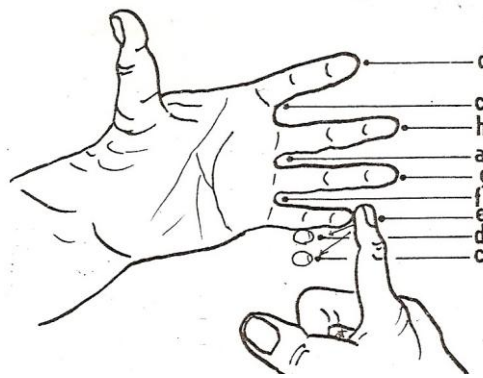
První zmíněný hudební pedagog *Ladislav Daniel* je autorem *tonální písňové metody – metody opěrných písní*. Zde nám k vyvolání představy konkrétního tónu slouží počátky lidových písní, z nichž je nejpodstatnější první opěrný tón. Volíme takové opěrné písně, které jsou dětem blízké a dobře je znají. Tím zajistíme bezproblémové vybavení počátečního tónu (určitého stupně v příslušné tónině) a následné kvalitní zazpívání dané písně. Pomocí opěrných písní se žáci dále seznamují s tzv. *volnými nástupy* jednotlivých stupňů. Předpokladem pro užívání této metody je dle Havelkové a Chládkové rozvinuté tonální cítění žáků, protože každý intonovaný tón zde chápeme ve vztahu k tónice. Kolektiv třídy by měl dle svých možností čistě intonovat, aby se žáci zvládli orientovat ve stupnici a tónině C dur. Doporučuje se učit opěrné písně v pořadí: 1, 5, 3, 8, 2, 4, 6, 7. Jako příklad opěrné písně můžeme uvést známou písničku *Malička su*, která se používá pro *vybavení třetího stupně* v dané tónině¹⁶

Další intonační metoda, *metoda nápěvková*, je dílem autora *Františka Lýska*, který se problematikou intonace též úzce zabýval. Tato metoda podněcuje k vybavování tónových a intervalových představ pomocí nápěvků – začátků dokonale ovládaných a pouhou imitací osvojených písní. Jako intonační modely nám zde tedy slouží nápěvky, přesněji řečeno *dvanáct důmyslně vybraných, intervalově a tónově charakteristických počátků lidových písní*.¹⁷ Nápěvky umísťujeme do notových osnov, kde se počet linek podle potřeby postupně zvyšuje od jedné do pěti. První nápěvek (z ukolébavky Halí, belí) má rozsah tří tónů. Každý další nápěvek vždy zvětší rozsah o jeden nový tón, jenž je v nápěvku tónem nejvyšším. Nápěvková metoda využívá znázorňování nápěvků na *prstové osnově* (viz obrázek 1), kde levá ruka funguje jako notová osnova. Dlaň ruky směřuje k tělu, její prsty představují linky notové osnovy, mezery mezi prsty pak mezery notové osnovy. Po prstové osnově se pak pohybujeme pomocí ukazováčku pravé ruky (malíček má hodnotu noty e¹, palec noty f²).

---

¹⁶ HAVELKOVÁ, K. – CHLÁDKOVÁ, B. *Didaktika hudební výchovy I*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 27. ISBN 80-210-0865-2

¹⁷ SEDLÁK, F. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: SPN, 1983, s. 158.

Obrázek 1: Prstová osnova¹⁸

Tónického kvintakordu jako opěrného akordu využívá *metoda Bohumila Čeňka*, později k němu připojuje také durovou stupnici. Zde funguje tónický kvintakord jako spolehlivá opora pro vybavení vedlejších stupňů (2., 4., 6., 7.). Pro metodu Bohumila Čeňka se jako didaktická pomůcka používá tzv. *Čeňkova intonační tabulka* (viz obrázek 2). Podle Koláře¹⁹ spočívá princip Čeňkovy intonační tabulky ve vybavování výšky opěrných stupňů pomocí asociace s barvou, což umožňuje snadnou a rychlou orientaci v libovolné tónině. Barevné označení stupňů je následující: *1. a 8. stupeň je vždy ČERVENÝ, 3. stupeň ŽLUTÝ, 5. MODRÝ, ostatní stupně jsou v dur BÍLÉ, v moll HNĚDÉ.*

červený		žlutá		modrá		červený		žlutá		modrá	
do	re	mi	fa	sol	la	si	do	re	mi	fa	sol

Obrázek 2: Čeňkova intonační tabulka²⁰

¹⁸ HAVELKOVÁ, K. – CHLÁDKOVÁ, B. *Didaktika hudební výchovy I*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 24. ISBN 80-210-0865-2

¹⁹ KOLÁŘ, J. *Intonace a sluchová výchova – část teoretická*. Praha: SPN, 1980, s. 33.

²⁰ HAVELKOVÁ, K. – CHLÁDKOVÁ, B. *Didaktika hudební výchovy I*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 22. ISBN 80-210-0865-2

Dovolila bych si uvést ještě další metodou, která se také občas využívá na základních školách, a to *metodu ku-ku*. Název této metody vzniknul z modelu z modelu sestupné tercie („kukaččí“). Zde je základem a centrem intonace dominanta neboli 5. stupeň. Havelková a Chládková²¹ vidí přednost této metody v tom, že jednotlivé intonační modely vycházejí z melodiky dětských říkadla a rozpočítadel, jejichž intonace je natolik známá a jednoduchá, že je vlastní všem dětem. To umožňuje zapojit ihned i děti intonačně a pěvecky méně nadané.

Uvedené autorky zdůrazňují několik výhod, které metoda ku-ku nabízí:

- 1) vychází z malého hlasového rozsahu
- 2) odpovídá přirozené dětské deklamaci
- 3) základem jsou dětská říkadla
- 4) nevelké nároky na abstraktní myšlení
- 5) možnost jejího využití již u velmi malých dětí
- 6) rychlé pochopení a dobré intonační výsledky u starších žáků
- 7) nabízí možnost využití různých hudebních her, posilujících rytmické cítění, tonální cítění, hudební představivost, paměť a tvořivost.

Zmiňují však také nevýhody této metody:

- 1) setrvává v tónině C dur
- 2) vylučuje použití v mollových tóninách
- 3) intonace v C dur se opírá o zpěv příliš hlubokých tónů (což je obtížné zejména pro mladší děti).²²

---

²¹ HAVELKOVÁ, K. – CHLÁDKOVÁ, B. *Didaktika hudební výchovy I*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 35. ISBN 80-210-0865-2

²² HAVELKOVÁ, K. – CHLÁDKOVÁ, B. *Didaktika hudební výchovy I*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 42. ISBN 80-210-0865-2

6.3. Intonační výcvik v hodinách hudební výchovy

Efektivním postupem při nácviu intonace je podle Kofroně²³ propojení tonálního citění s intervalovým chápáním. Nejprve je však nutné tonální citění vycvičit. Všechny tóny uvádíme do vzájemného vztahu, aby nebyla melodie daného cvičení, skladby či písně pro žáky příliš obtížná.

Aby byl intonační výcvik tvořivým procesem, je zapotřebí v něm využívat improvizaci a hudební tvořivost dětí. Musíme vést žáky k samostatnosti. Měli by být schopni samy se orientovat ve známém tónovém prostoru (například v pětitónové stupnicové řadě), používat vlastní hudební představy, modifikovat je a tvořit i nové melodie.²⁴

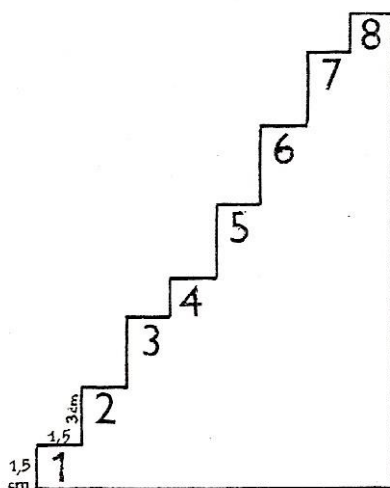
Při intonačním výcviku je důležité zvolit vhodnou metodu a společně ji propojit s hravou formou vyučování. Touto kombinací dosáhneme jak největšího úspěchu u dětí, ale také kladného výsledku ve vyučovacím procesu. Hudebně nadaní žáci intonují většinou spontánně bezchybně, méně nadané žáky vede učitel svými radami a vlastní interpretací ke správnému zaintonování hudební předlohy. Použitím různých hudebně-didaktických her, názorných pomůcek a konkrétních hudebních představ dochází k propojení zraku, sluchu a pohybu. Nejenže tím vzbudíme u dětí zájem o danou intonační činnost, ale následně také docílíme uspokojivých výsledků.

Jako pomůcka nám zde slouží například *intonační schody* (viz obrázek 3), díky kterým žáci snadno porozumí jednoduchým intonačním předlohám a uvědomí si výškové vztahy mezi zpívanými tóny. Můžeme je načrtnout na tabuli nebo je vystříhnout z papíru. Děti pak mohou při zpěvu prstem ukazovat stoupavý či klesavý pohyb melodie.

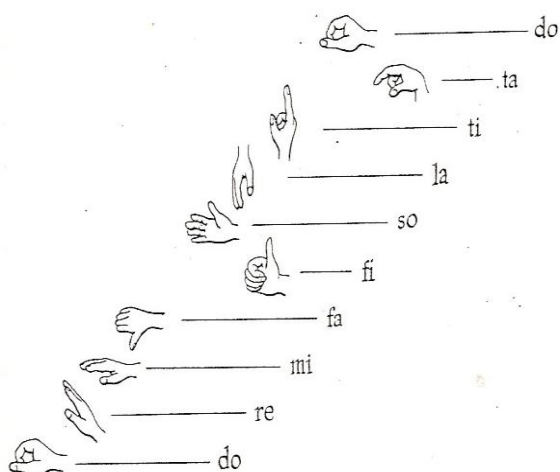
²³ KOFROŇ, J. *Učebnice intonace a rytmu*. Praha: Supraphon, 1967, s. 10

²⁴ SEDLÁK, F. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: Učebnice pro studenty pedagogických fakult*. 1. díl. Praha: SPN, 1985, s. 167.

Obrázek 3: Intonační schody²⁵

Dále je možné při intonačním výcviku využívat již zmiňovanou *fonogestiku* neboli vyjadřování vztahů mezi tóny pomocí různých poloh ruky a prstů (viz obrázek 4).

Obrázek 4: Fonogestika²⁶

V neposlední řadě volíme v hodinách hudební výchovy vhodnou formu motivace, která má za úkol žáky zaujmout a povzbudit je k další práci.

²⁵ HAVELKOVÁ, K. – CHLÁDKOVÁ, B. *Didaktika hudební výchovy I*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 32. ISBN 80-210-0865-2

²⁶ HAVELKOVÁ, K. – CHLÁDKOVÁ, B. *Didaktika hudební výchovy I*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 17. ISBN 80-210-0865-2

Desatero při intonačním výcviku

Pro intonační výcvik platí několik všeobecných zásad, jež by měli učitelé na základních školách dodržovat:

1. Učit metodou, kterou sami ovládáme. Pracovat systematicky, navazovat jednotlivé kroky na sebe.
2. Vycházet z živé hudby. Zbytečně neteoretizovat.
3. Jako intonační model využívat písní dobře nacvičených, pěvecky osvojených. Zpívat písně celé. Efektivita jen zpívaných začátků je nulová.
4. Pracovat vždy s notovým zápisem daného modelu, jeho vědomou intonaci provádět za současné intonace třídního kolektivu před očima žáků.
5. Nesetrvávat jen v C dur, intonovat i v moll.
6. Při intonaci využívat maximálně různých intonačních opor (prstová osnova, intonační tabule,...).
7. Paralelně s intonací věnovat pozornost sluchové analýze.
8. K upevnění tónových vztahů využívat i hry žáků na melodické nástroje orffovského instrumentáře.
9. Při upevňování tónových představ a utvrzování intonačních modelů zapojovat i dětskou elementární improvizaci.
10. Spojovat intonaci a rytmus, nelze je od sebe izolovat.²⁷

---

²⁷ HAVELKOVÁ, K. – CHLÁDKOVÁ, B. *Didaktika hudební výchovy I*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 43. ISBN 80-210-0865-2

6.3.1. Dechová a hlasová cvičení

Předpokladem kvalitní intonace je hlasová připravenost žáků, již dosáhneme zařazením několika *hlasových cvičení* ještě před vlastním intonováním. Jedná se o tzv. *rozezpívání*. Na jeho základě se hlasivky připraví ke správné fonaci a celkové intonování je pak čistší. Spadají sem též *dechová cvičení*, která rovněž zajistí vhodné podmínky pro pozdější intonování. Díky dechovým cvičením děti uklidní svoji dechovou frekvenci, prohlubují dech a celkovou kapacitu plic, rozpohybují horní polovinu těla a připraví hlasivky a bránici k následnému pěveckému výkonu. Na začátku každé hodiny hudební výchovy, kde se budou děti věnovat intonačnímu výcviku a pěveckým činnostem, by takováto cvičení nikdy neměla chybět!

Dechová cvičení souvisí v neposlední řadě také se *správným držením těla*. Pokud při zpívání žáci stojí, musí mít mírně rozkročené nohy a celou plochu chodidel přitisknutou k podlaze (podložce) – to zaručí rozložení váhy celého jejich těla na dolní končetiny. Dbáme také na to, aby měly děti uvolněná ramena, ruce volně spuštěné podél těla, hlavu vzpřímenou a hrudní kost směřující mírně dopředu. Jestliže žáci během zpívání sedí, je nutné též dodržovat určité zásady: sedí na okraji židle, chodila opět položená celou plochou na zemi a mírně předsunutá, aby podkolení oblast svírala přibližně pravý úhel. Záda jsou ve vzpřímené poloze, volná ramena zase směřují dolů a mírně dozadu, ruce položí volně do klína, hlavu drží zpřímá s oporou v zátylku.

6.3.2. Edu-kinestetická cvičení

Edu-kinestetika se vyvinula z kineziologie neboli nauky o pohybu celého těla (Educational kinesiology - výchovný pohyb nebo pohybová výchova). Uvedená metoda vznikla na konci 60. let v Americe, jejím zakladatelem je Dr. Paul E. Dennison.²⁸

V podstatě se jedná o metodu, která využívá pohybů do kříže ke vzájemnému propojení pravé a levé mozkové hemisféry. Obě strany těla propojujeme

---

²⁸ KIM DA SILVA, DO-RI RYDL: *Kineziologická cvičení pro celou rodinu: jak získat energii pohybem*. Olomouc: Fontána, 1998, s. 8. ISBN 80-86179-08-7

dotykem pravé paže s levou nohou a opačně. Tato pohybová technika kladně ovlivňuje všechny akademické dovednosti a schopnosti. Pozitivně působí na celkovou činnost mozku, na zklidnění organismu, napomáhá k lepšímu soustředění a schopnosti se něco nového naučit, pozitivně působí i na čtení a psaní.

Edu-kinestetická cvičení jsou jednoduchá, zvládne je opravdu každý. Pokud se rozhodneme cvičení tohoto druhu ve výuce používat, musíme dbát na jejich každodenní opakování. Jedině s takovým přístupem docílíme dlouhodobého pozitivního účinku na žáky, na jejich schopnosti a dovednosti. Doporučují se jak dětem předškolního a mladšího školního věku, tak dětem hyperaktivním či se specifickými poruchami učení a celkově fyzicky i psychicky zatíženým lidem. Proč tedy nepoužívat edu-kinestetiku v učitelské praxi, obzvlášť v hodinách hudební výchovy? Jejich provedení není vůbec těžké pro žáky, natož pro učitele. Navíc jejich zařazením v hodinách zajistíme dětem netradiční činnost, která je pobaví a aktivizuje k práci a pozornosti. Jsou vhodná nejen v hodinách hudební výchovy, ale i ve všech ostatních hodinách. Zaberou vždy jen pár minut a opravdu přináší své ovoce.

V kapitole 5. 3. 4. naleznete ukázkou několika jednoduchých a zábavných edu-kinestetických cvičení, které jsem měla možnost vyzkoušet v praxi. Nejen, že žáky velice bavila, ale zároveň pozitivně přispěla k produktivitě dětí během následující hodiny, která se velmi vydařila.

6.3.3. Intonační cvičení na 1. stupni ZŠ

V hodinách hudební výchovy na 1. stupni základní školy by neměla intonační cvičení chybět. Mají totiž pro rozvoj muzikálnosti žáků velký význam – formují jejich tonální cítění a pozitivně ovlivňují pochopení vztahů mezi tóny, dále podporují vývoj hudebních představ.²⁹

Sedlák³⁰ doporučuje zařazovat intonační cvičení v hudební výchově již od 1. třídy, hned po základních sluchových cvičeních. Díky nim se rychleji dotváří tonální cítění. Základním znakem intonačních cvičení je pochopení tóniky jako základu celé melodie a rovněž vztahů ostatních tónů k této melodii. V hodinách

---

²⁹ SEDLÁK, F. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: SPN, 1983, s. 122.

³⁰ SEDLÁK, F. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: SPN, 1983, s. 123.

hudební výchovy používáme dvojí typ intonačních cvičení. První typ se zaměřuje na osvojení základních intonačních prvků melodie, druhým pak podněcujeme žáky k zaznamenání tónů či melodie do notového zápisu. Tento druhý uvedený způsob je však poměrně náročný, proto se doporučuje ho zařazovat až ve vyšších ročnících základní školy, kdy se žáci již dokáží orientovat v notovém zápisu.

6.3.4. Ukázka praktických cvičení

Praktická cvičení, která uvádím v této části, byla náplní vyučovacího předmětu Didaktika hudební výchovy. Většinu jsem měla možnost vyzkoušet v praxi a osvědčila se. Vždy pozitivně ovlivnila průběh hodiny – navodila příjemnou atmosféru, žáky bavila a přispěla k jejich aktivitě v následujících činnostech. V hodinách hudební výchovy by měla být prováděna v následujícím pořadí:

6.3.4.1. Dechová cvičení

- ❖ Žáci stojí u lavice nebo v kroužku ve volném prostoru třídy (před tabulí nebo na koberci v zadní části třídy). Cvičení: nádech dva tři, podržet dva tři – u toho kývají hlavou doprava, doleva (tím docílíme uvolnění svalů na krku), výdech na 6 dob. Opakujeme několikrát.
- ❖ Toto cvičení můžeme provádět vestoje i vsedě, dbáme vždy na správné držení těla. Děti si představí krásnou, voňavou květinu, ke které si přivoní (hluboký nádech), poté vydechnou „Fúúúúú“. Následně sfoukávají jeden okvětní lístek po druhém. Dané cvičení napomáhá k prohloubení nádechu, k nácvičení dýchání „do břicha“.
- ❖ Žáci si zacpou jednu nosní dírku, druhou se na 2 doby zhluboka nadechují, poté vystřídají ruce a ucpejí druhou nosní dírku, kterou vydechují nadechnutý vzduch na 3 doby. Stejnou dírku se na další 4 doby nadechnou, vymění ruce a vydechnou na 5 dob. Stejně pokračují až do devíti. Tím uklidní svůj dech a jsou připraveni na intonační cvičení.

6.3.4.2. EDU-kinestetická cvičení:

- ❖ Několikrát (2-3krát) si žáci promnou uši od lalůček směrem nahoru a dolů. Aktivizují tím nervová zakončení, prokrví celé tělo a komplexně nabudí svůj organismus.
- ❖ Ukazováčky pravé a levé ruky umístíme pod nos a na bradu a jejich následnými pohyby proti sobě uvolňujeme mimické svaly v blízkosti úst (rtů).
- ❖ Jazykolam: „Od poklopu ke poklopu kyklop kouli kouli.“ Žáci říkají nahlas jazykolam v zadaném rytmu, současně se na každou dobu dlaněmi dotýkají křížem kolen, které při tom zvedají směrem k tělu – střídají pravou ruku, levé koleno, levou ruku, pravé koleno. Obměnou může být dotýkání se loktů kolen. Cvičení je určeno k propojení levé a pravé mozkové hemisféry, ke správné artikulaci (při rytmizaci jazykolamu).
- ❖ Rozdáme dětem prázdný papír. Během poslechu oblíbené známé písničky žáci kreslí na papír jedním tahem ležaté osmičky různých velikostí, nesmí však linii přerušit! Až písnička skončí, pustí učitel další skladbu, při které žáci ve svých ležatých osmičkách hledají rybičky (jednoduchý tvar těla ryby), které vyznačují (zvýrazňují) barevnou pastelkou. Toto cvičení slouží opět k propojení levé a pravé mozkové hemisféry, napomáhá k lepšímu soustředění. Zároveň se aktivizuje rytmické cítění – ležaté osmičky i rybičky kreslí do rytmu poslouchané skladby.

6.3.4.3. Hlasová cvičení:

Pro hlasové cvičení neboli rozezpívání se hodí jednoduchý motiv (melodie), doplněný říkankou. Daný námět zvyšujeme nebo snižujeme po půltónech.

Sví-tí slu-mič - ko,
mo-je An-žič - ko.

6.3.4.4. Intonační cvičení

Jako intonační cvičení uvádím jednoduché a osvědčené lidové písně, s nimiž se dá velice snadno pracovat v oblasti vokální intonace. Hodí se pro nácvik *volných nástupů*. Děti je znají již od útlého věku, vědí už, jakým tónem (stupněm) začínají a dokáží si díky nim vybavit volný nástup jednotlivých stupňů tóniny. Dané písně (*Ovčáci, čtveráci, Maličká su a Pec nám spadla*) čerpám ze snadno dostupného zeleného zpěvníku *Já, písnička*³¹.

³¹ *Já, písnička: zpěvník pro žáky základních škol. I. díl pro 1. – 4. třídu.* Cheb: Music Cheb, 1995, s. 39, 48, 51. ISBN 80-85925-01-X

❖ Volný nástup 1. stupně

OVČÁCI, ČTVERÁCI

Česká

(Doprovod: 1)

Moderato

1. O - včá - ci, čtve - rá - ci,
 3. vy jste na-ši vič-ku i tu čo-čo-vič - ku vy - pás - li.

The score consists of two staves. The first staff is for the vocal line, starting with a treble clef and a common time signature (C). The second staff is for the guitar accompaniment, also in common time. Chord diagrams for C and G7 are provided above the notes. The lyrics are written below the notes.

❖ Volný nástup 3. stupně

MALIČKÁ SU

Moravská

(Doprovod: 1, 4)

Moderato

1. Malič-ká su, hu-sy pa - su, tan-co-va-la bych já,
 7. až se třa - su, tan-co-va-la bych já, až se třa - su.

The score consists of two staves. The first staff is for the vocal line, starting with a treble clef and a 2/4 time signature. The second staff is for the guitar accompaniment, also in 2/4 time. Chord diagrams for C and G7 are provided above the notes. The lyrics are written below the notes.

❖ Volný nástup 5. Stupně

PEC NÁM SPADLA

Česká

(Doprovod: 5, 4)

Živě

7 RYTMUS, JEHO FUNKCE A VÝZNAM

Rytmus je univerzální pojem označující různé druhy pohybu, které organizuje v časové posloupnosti. Není jen výsadou hudby a některých jiných druhů umění. Existoval již v dávných dobách jako neoddelitelná vlastnost přírodních jevů, biologických pochodů a tělesných úkonů lidského organismu. Střídání dne a noci, přílivu a odlivu, ročních období, hodin, minut, sekund, to vše v sobě skrývá rytmickou pravidelnost. Za zřejmě nejvýraznější a nejpravidelnější považujeme již zmíněné rytmy biologické – tlukot srdce, pulsace v tepnách, dýchání, spánek a bdělost, chůze.³²

Hudební rytmus podněcuje k pohybům, ať už celého těla, nebo jeho částí. Má dokonalou schopnost rozhybat člověka. Tyto pohyby můžeme pozorovat buďto zrakem – hýbání hlavou, trupem, horními/dolními končetinami nebo celým tělem (jedná se o pohyby viditelné, tedy vnější), nebo sluchem či niterním uvědomováním sebe sama – pohyb artikulačních orgánů, hrtanu, hlasivek, bránice, dýchání, srdečního tepu atd. (pohyby uvnitř našeho těla, tedy vnitřní). U dětí tomu není s vnímáním hudby a jejího rytmu jinak. Děti reagují na hudbu a rytmus tleskáním, pleskáním rukou o různé části těla, poskakováním, pohybem končetin i jinými způsoby, což pozitivně účinkuje na rozvoj jejich hrubé motoriky.

Člověk se s rytmem setkává ještě před narozením v těle matky. Rytmus matčina tlukoucího srdce působí na plod uklidňujícím dojmem a má příznivý vliv na jeho zdravý vývoj. Rytmus se stal tedy nezbytnou součástí lidského života již od našeho zplazení. Není potom divu, že pravidelný rytmus, především ten biologický, má velmi zásadní význam pro harmonický rozvoj celé lidské osobnosti.

---

³² SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. 1. vydání. Praha: SPN, 1990, s. 111.

7.1. Rytmické cítění v období mladšího školního věku

Rytmické cítění patří mezi základní hudební schopnosti, bez kterých se člověk ve svých hudebních projevech neobejde. Sedlák³³ chápe *rytmické cítění* jako schopnost lidského jedince vnímat, emocionálně a esteticky prožívat metrum a rytmické vztahy v časově se odvíjejícím hudebním díle a zároveň na ně reagovat pohybem.

Z pohledu vývoje jedince se rytmické cítění objevuje již v útlém věku. Hned od prvních týdnů lidského života se začíná projevovat společně s motorickou činností.

Rytmické cítění nesouvisí jen s hudebním rytmem, ale také s dalšími složkami hudby, jako jsou *metrum, puls, hybnost, tempo a jeho změny*.³⁴ Dovolila bych si tyto uvedené pojmy stručnou formou blíže specifikovat.

METRUM

Pojem *metrum* je v hudební terminologii chápán jako pravidelné *střídání přízvučných (těžkých) a nepřízvučných (lehkých) dob*. Jedná se o jakýsi vnitřní tep skladby nebo písně. Rozlišujeme metrum *dvoudobé, třídobé, čtyřdobé* atd. Žáci na základní škole znají metrum pod výrazem *doba*. Názorně můžeme pomocí metronomu žákům prezentovat problematiku těžkých dob – každé cvaknutí metronomu představuje jednu dobu.

PULS

Puls v hudebním pojetí znamená pravidelné opakování počítacích dob ve stejných časových odstupech. Určitý počet pulsů utváří metrum hudebního díla. Puls určuje časový průběh hudby. Souvisí také s básnickým veršem a jeho rytmem.³⁵

---

³³ SEDLÁK, F. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: Učebnice pro studenty pedagogických fakult*. 1. díl. Praha: SPN, 1985, s. 67.

³⁴ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. 1. vydání. Praha: SPN, 1990, s. 110.

³⁵ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. 1. vydání. Praha: SPN, 1990, s. 114.

TEMPO

Tempo v hudbě rozumíme rychlost pohybu v časovém trvání hudební skladby. Každé hudební dílo má své vlastní tempo, které se v notovém zápisu uvádí náležitým pojmenováním nebo číslicemi, vyjadřujícími počet dobových jednotek (čtvrt'ových not) za minutu.

7.2. Rytmický výcvik v hodinách hudební výchovy

V hodinách hudební výchovy na 1. stupni základních škol učitelé navazují na předešlou rytmickou přípravu, kterou žáci absolvovali v mateřských školách. Předpokládá se, že již bylo po této stránce s dětmi pracováno a že si osvojily spoustu rytmických dovedností, jako například opakování rytmu písňe pomocí tleskání nebo vytleskávání první doby taktu či těžkých dob. Je ale nezbytné tyto dovednosti sjednotit a svědomitě se jim v 1. ročníku věnovat, protože každé dítě přichází z mateřské školy s jinou úrovní. Aby měl rytmický výcvik smysl a byl úspěšný, zařazujeme jej v každé hodině hudební výchovy. Pouze častým opakováním dosáhneme v rytmickém výcviku dobrých výsledků a dovednosti žáků se upevní a prohloubí.

V 1. třídě zahájíme rytmický výcvik jednoduchými cvičeními, jako jsou rytmická deklamace, práce s říkadly, tleskání do rytmu říkadel či písni, chůze do rytmu – tyto činnosti samozřejmě propojíme s pohybem, hrou na tělo (tleskání, pleskání rukama o různé části těla) nebo hrou na doprovodné orffovské nástroje (dřívka, bubínky, činely,...). Dalšími oblíbenými činnostmi, které u dětí podporují rozvoj rytmického cítění a těší se u nich značně oblíbě, jsou hra na ozvěnu nebo hra na otázku a odpověď.

7.2.1. Rytmická cvičení na 1. stupni ZŠ

Hlavním zdrojem, ze kterého učitel čerpá inspiraci k práci s rytmem, jsou učebnice a metodiky hudební výchovy. Zde nalezneme veliké množství cvičení, která může pedagog využívat v jejich uvedené podobě nebo je modifikuje podle aktuálních potřeb a záměrů ve vyučovacím procesu.

Rytmická cvičení dále učitel odvozuje dle svých možností z nejrůznějších písní nebo částí hudebních skladeb. Žáci na základě těchto průpravných cvičení poznávají funkci a význam rytmu v propojení s melodií.

Je mnoho způsobů, jak provádět rytmičká cvičení. Na 1. stupni základní školy se nejčastěji využívá:

- ❖ Pohyb – gesta rukou a paží (taktování), chůze, pochod, tanec
- ❖ Říkadla, rozpočítadla
- ❖ Rytmičká deklamace textu říkadla nebo písně na jednom tónu
- ❖ Hra na tělo
- ❖ Hra na hudební nástroje (orffovské doprovodné/melodické)
- ❖ Rytmičký diktát atd.

V návaznosti na tyto uvedené činnosti žáci:

- ❖ Napodobují rytmičký motiv demonstrováný učitelem (hra na ozvěnu)
- ❖ Graficky zaznamenávají rytmus hudební ukázky
- ❖ Otextují rytmičkou ukázkou nebo naopak zrytmizují zadaný text
- ❖ Poznávají dle demonstrovaného rytmu známé písně
- ❖ Určují takty písní zazpívaných či zahráných učitelem, následně sami danou píseň taktují
- ❖ Předvádějí vícehlasé rytmičké etudy
- ❖ Na základě záměrného chybování učitele v rytmičké ukázce podle předlohy, kterou mají žáci před sebou, odhalují chyby v rytmičkém zápisu atd.

7.2.2. Ukázka praktických rytmičkých cvičení

- ❖ Učitel udá rytmus „prvá, druhá, třetí, čtvrtá“ a stále ho udržuje (např. dupáním nohy), poté vytleskává nejrůznější rytmičké motivy, které žáci ihned opakují. U mladších žáků volíme lehčí a kratší cvičení, nejsou totiž schopni si dlouhá cvičení (motiv) zapamatovat. Čím jsou žáci starší, tím se samozřejmě obtížnost stupňuje. Existuje nepřeberné množství variant rytmičkých cvičení a motivů. Dovolila bych si uvést několik dalších nápadů:

- ❖ Učitel vyzve šikovného žáka a předá mu svoji roli ve vymýšlení a vytleskávání rytmických motivů, spolužáci po něm opakují. Kantor pouze udržuje podupáváním stálý rytmus (stejně je tomu tak i v následujících cvičeních).
- ❖ Učitel vyvolává žáky v lavicích na přeskáčku. Vyvolaný žák opět vytleská nějaký rytmický motiv a spolužáci opakují. Následuje další vyvolaný žák atd.
- ❖ Žáci mohou také soutěžit. Například o nejlepšího „tleskače“, který vyhraje předem určenou cenu. Při této aktivitě vyzveme všechny žáky, aby si stoupli. Učitel poté vytleská složitější a složitější cvičení, žáci po něm dané motivy opakují. Kdo rytmus pokazí, musí si sednout. Vyhrává poslední stojící žák a získává cenu (bonbon) nebo jedničku.
- ❖ Rytmizace textu – učitel se ptá jednotlivých žáků na různé otázky, například: „Co jsi dělal včera večer?“ Zároveň vytleská rytmus – slabiky slov v položené otázce. Žáci mu odpovídají, také rytmezují odpověď a doprovází ji tleskáním do rytmu. Pro mladší žáky využíváme klasické a notoricky známé cvičení tohoto druhu – „Jak se jmenuješ?“ „Jmenuji se Jirka.“ Je jednodušší a žáci většinou nemají problém ho zvládnout již v 1. třídě.

Žáci nemusí rytmus jen vytleskávat. Mohou rukama pleskat či hladit jakoukoli část celého těla (stehna, hlavu, uši,...), dupat, pleskat o sebe spojeným ukazováčkem a prostředníčkem každé ruky – imitace dřivek atd. I při nácviu písní je vhodné si pomáhat například pleskáním dlaněmi o stehna do rytmu. Nedoporučuje se vyťukávat rytmus např. o lavici. Zapojení vlastního těla totiž přispívá k lepšímu rytmickému cítění a jeho prohlubování, dítě si uvědomuje samo sebe, což je v rytmickém výcviku záměrem. V neposlední řadě dětem poskytujeme doprovodné orffovské nástroje, jejichž prostřednictvím opakují zadané rytmické náměty.

Tato rytmická cvičení žáky velmi baví. Stačí jen strávit nějaký čas nad přípravou jednotlivých hodin hudební výchovy, poté není nouze o nejrůznější modifikace. Zajistíme tím kvalitní rytmickou přípravu, zároveň žáky pobavíme a naladíme na další hudební činnosti. Záleží pouze na činorodosti pedagoga, na jeho kreativité a zkušenostech.

PRAKTICKÁ ČÁST

8 ZMAPOVÁNÍ PROBLEMATIKY V PRAXI METODOU POZOROVÁNÍ

Protože mě zajímá, jakým způsobem se v současné době v hodinách hudební výchovy na prvním stupni základních škol vyučuje intonace a rytmus, rozhodla jsem se k pozorování a následnému zmapování dané problematiky v praxi.

8.1. Cíl pozorování

Cílem mého pozorování bylo zjistit, jak probíhají hodiny hudební výchovy na různě zaměřených základních školách, jaké metody práce pro nácvik intonace a rytmu vyučující ve svých hodinách používají, jaká je úroveň hudebních schopností žáků po intonační a rytmické stránce. Chtěla bych porovnat odbornost pedagogů, jejich přístup a používané vyučovací metody na hudebně a sportovně zaměřené základní škole, v návaznosti na to srovnat i hudební schopnosti a dovednosti žáků na jednotlivých školách. Domnívám se, že na základních školách jinak než hudebně zaměřených se nácviku intonace a rytmu nevěnuje dostatečná pozornost. Žáci jsou po intonační a rytmické stránce zanedbáni a to se projevuje nižší úrovní jejich hudebních schopností. Proto se zaměřuji na danou problematiku, kterou zmapuji v praxi a tím potvrdím či vyvrátím svoje domněnky o současném stavu intonačního a rytmického výcviku žáků na prvním stupni základních škol.

8.2. Charakteristika vzorku

Své pozorování jsem uskutečnila na dvou odlišně zaměřených základních školách v Liberci po předchozí domluvě s vyučujícími jednotlivých tříd a se souhlasem ředitelů níže uvedených škol. Všichni byli předem seznámeni s tím, že budu průběh hodin zaznamenávat pomocí diktafonu a také pořizovat fotografické snímky, které budou následně součástí mé diplomové práce. Vedení škol ani vyučující neměli s tímto faktem žádný problém.

Zkoumání mi bylo umožněno na Základní škole Jabloňová (hudebně zaměřená) a Základní škole Barvířská (sportovně zaměřená). Pozorování probíhalo od ledna 2011 do března 2011 ve druhých a pátých třídách prvního stupně.

➤ Základní škola Jabloňová, Liberec

2. třída ..... 21 žáků

5. třída ..... 22 žáků

➤ Základní škola Barvířská, Liberec

2. třída ..... 24 žáků

5. třída ..... 24 žáků

Celkový počet ..... 91 žáků.

9 PODROBNÝ POPIS PRŮBĚHU VYBRANÝCH HODIN HUDEBNÍ VÝCHOVY

Po několika hodinách pozorovaných jednotlivých třídách jsem vybrala ty, které považuji za nejzdařilejší a nejzajímavější.

ZŠ Jabloňová, 2. třída

Pedagožka, jejíž hodin hudební výchovy ve 2. třídě jsem měla možnost se zúčastnit a pozorovat je, vede pěvecký sbor malých dětí. Má tedy v oblasti intonace a rytmu bohaté zkušenosti.

Pomůcky, které paní učitelka používá: piano, učebnice hudební výchovy pro 3. třídu, magnetická tabule, obyčejné kulaté barevné magnety znázorňující noty (intervaly) + magnety s předznamenáními, meotar + předem připravené průsvitné fólie se říkadly k jednotlivým intervalům, rytmické kostky, intonační schody, Orffův dětský instrumentář (doprovodné nástroje).

Úvod hodiny: Žáci pozdravili paní učitelku a zůstávají stát v lavicích. K uvítání a uvedení do hodiny hudební výchovy použila paní učitelka píseň (nápěvek) Dobrý den, se kterou dále s dětmi pracuje a s jejíž pomocí žáky rozezpívá. Píseň Dobrý den je v podstatě durový kvintakord (stejně jako Ovčáci, čtveráci), nejprve zazpíváný vzestupně, následně sestupně (c, e, g – g, e, c). Zahraje vždy vzestupně i sestupně na piano, žáci současně daný motiv zazpívají. Následně skladbu nejprve snižuje, poté zvyšuje o půltóny, děti intonují.

Následovala další hlasová cvičení:

- ❖ „*Já-ne-já-ne-já-ne-já-ne-já*“ opět zvyšované po půltónech.
- ❖ Na nosovku *m* motivek v rozsahu sekundy (c-d-c) snižuje po půltónech.
- ❖ „*Davadavadá nahoru, davadavadá dolů*“ (c, d, e, f, g – g, f, e, d, c)
- ❖ Legato „*jooooooooo*“ nahoru a dolů (c, e, g, c, g, e, c)

Na výzvu učitelky žáci navrhnou písničky, které si chtějí zazpívat – učitelka hraje doprovod na klavír a zpívá společně s dětmi:

- ❖ Já husárek malý
- ❖ Komáři se ženili
- ❖ Ach synku, synku

Po zazpívání těchto dvou písní se učitelka zeptala dětí: „Co mají tyto dvě písně společného? Souvisí to s počtem.“ Žáci nejprve hádají, poté správně odpoví, že jsou obě tyto písničky na 2 doby. Následuje další písnička, tentokrát už na 3 doby.

Opět otázka pro žáky: „Co mají společného ty tři písničky, co jsme si právě zazpívali?“ Učitelka upozorňuje na to, že jde o těžkou otázku pro žáky 2. třídy, ale přesto to zkusí. Když žáci navrhnou několik chybných odpovědí, paní učitelka napoví, že jde o písničky lidové. Ptá se: „Co to znamená, když jsou to písně lidové?“ Žáci odpovídají: „Že jsou známé.“ „Může ji zpívat každý člověk.“ Paní učitelka podotkne, že chtěla slyšet, že u těchto a dalších lidových písní neznáme jejich autora a lidé si je ústně předávali z generace na generaci.

„A teď si zazpíváme nějakou umělou píseň. Jakou třeba?“ Žáci navrhnou, učitelka kraje na piano a dopomáhá vlastním zpěvem:

- ❖ Motýl kosmonaut

Do této chvíle všichni žáci zatím pořád stáli, učitelka je vyzvala, ať si sednou, až neuslyší tón trianglu. Poté se triangel úderem paní učitelky rozezněl, děti vestoje čekali, dokud tón nedozní, poté si sedli.

„V současnosti probíráme intervaly. Jaké znáš intervaly?“ Učitelka opět vyvolává, vybraný žák odpovídá. Zatím znají *primu, sekundu, tercii a kvartu*. Následně si všechny intervaly zopakují za použití meotaru. Ten k jednotlivým intervalům promítá žákům pomocná říkadla zapsaná v notách v rozsahu daného intervalu. Kantorka zpívá s nimi a doprovází na piano.

Pomocná říkadla k jednotlivým intervalům:

PRIMA: „Je to vždycky prima, když se zpívá prima, tu by neměl nikdo splést. Od primy k oktávě, intervaly hravě naučit se snadné jest.“

SEKUNDA: „Sekundu zazpívá každý, kdo noty zná, nemusí přemýšlet, jdou za sebou. C, d, c, celý tón, e, f, e, je půltón.“

TERCIE: „V terciích se pěkně zpívá, všechny tercie už znám, tercie zná celá třída, kdo se přidá k nám?“

KVARTA: „Hoří, čistá kvarta zní, tu poznáme velmi lehce, i když nehoří.“

Po zopakování žáci říkají příklady jednotlivých intervalů a chodí je k tabuli vyznačovat do notové osnovy. Po každém intervalu se ještě paní učitelka ptá a tím zopakuje, jaký je vztah mezi jednotlivými intervaly, jaká je vzdálenost mezi tóny v daném intervalu. Následuje zpětné zopakování – učitelka ukazuje na tabuli vždy dvě noty (tóny), žáci zodpovědí, o jaký interval se jedná.

Intervaly si dále procvičí na magnetické tabuli, kde jsou v notové osnově umístěné barevné magnety znázorňující různé vzdálenosti mezi tóny. Pod daný interval učitelka zapíše číslo, které řekne vyvolaný žák podle toho, o jaký interval se jedná (1 = prima, 2 = sekunda, 3 = tercie, 4 = kvarta). Poté učitelka postupně zahraje na piano několik intervalů, děti se hlásí a dané intervaly pojmenovávají.

Následují rytmická cvičení:

- ❖ Nejprve hra na ozvěnu. Učitelka nahlas počítá doby, udává tempo (prvá, druhá, prvá, druhá), současně vytleskává rytmické motivy. Žáci každý motiv tleskáním zopakují. Poté vytleskávají motivy vyvolaní žáci, ostatní spolužáci též opakují. Paní učitelka stále hlasem udává rytmus.
- ❖ Další činností je vytleskávání rytmu podle předlohy na *rytmických kostkách* (viz Obrázek 5). Jedná se o užitečnou vizuální metodickou pomůcku, která funguje na principu čtyřech navzájem spojených kartonových kvádrů, z nichž každý zobrazuje jeden takt. S jednotlivými kvádry můžeme otáčet a tím tvoříme nové a nové rytmické náměty. Vyučující ukazuje noty na kostkách, zároveň počítá nahlas doby (prvá, druhá, třetí). Vyvolaný žák vytleskává podle předlohy.

Obrázek 5: Práce s rytmičnými kostkami

Paní učitelka se následující aktivitou vrátila k intonačnímu výcviku. S použitím *intonačních schodů* (viz teorie, Obrázek 3) jako další vhodné pomůcky žáci zpívají tóny (jednotlivé stupně), na které paní učitelka ukáže prstem. Nejprve zahraje na piano tóninu (D dur), poté ukazuje jednotlivé stupně, které děti ihned intonují na slabiku „mó“. Nakonec kantorka zařadí doplňující otázky: „Jak se říká tomu, co teď ukazují?“ Vyznačuje první, třetí a pátý stupeň stupnice. Děti správně zodpoví, že se jedná o trojzvuk neboli akord. „A znáte nějakou písničku, která začíná trojzvukem?“ Žáci opět bezchybně odpovídají, znají píseň *Ovčáci, čtveráci, Já do lesa nepojedu*.

V další části hodiny se pedagožka věnovala nácvičce nové písničky *Když jsem byl malučký*. Začíná pomocí tabule, kde předem připravila a napsala první čtyři takty této písničky, nevyznačila ale taktové čáry a pomlky. Nejprve se snaží společně se žáky zaintonovat výše zmíněný notový zápis – zopakují třikrát. Dále se ptá, co nám v notovém zápisu chybí? Když žáci upozorní na chybějící taktové čáry a pomlku, určí jednotlivce, kteří chybějící náležitosti do čtyřtaktí vyznačí. Následně žáci hledají uvedenou písničku ve zpěvníku, poté ji s pomocí a doprovodem paní učitelky zazpívají. Opětovně nechybí doplňující informace od pedagožky o původu písničky. Upozorňuje na neobvyklá slova, která se v písničce objevují. Píseň totiž pochází z Moravy, kde se mluví jiným nářečím, než u nás. Také se zeptá na děj písničky, který s dětmi rozebírá, a vzájemně si o něm povídají. Poté si písničku přibližně třikrát zazpívají, aby si zapamatovali melodii i slova. Nejprve po jednotlivých řádcích, kde musí bedlivě sledovat slova písničky. Nakonec celou, obě dvě sloky.

V závěrečné části hodiny si žáci rozeberou orffovské doprovodné nástroje (bubínky, dřívka, činely, tamburíny) pro rytmický doprovod nově naučené písničky. Učitelka stojí před třídou a určuje, jaké nástroje budou udávat rytmus na jakou dobu: první (těžká) doba bubínky; první, druhá činely; první, druhá, první, nic dřívka (pouze refrén). Nejdříve si žáci vyzkouší zároveň se zpěvem doprovodit píseň svým nástrojem v zadaném rytmu – každý nástroj zvlášť, posléze všechny nástroje dohromady, nakonec paní učitelka přidává i klavírní doprovod, což je vlastně finální podoba tohoto cvičení. Následně si ale žáci zaspívají písničku ještě jednou bez doprovodu, aby se mohli soustředit na slova; poté znovu zopakují rytmizaci s nástroji (viz Obrázek 6).

Obrázek 6: Rytmizace písně pomocí orffových nástrojů

A tím je vlastně hodina u konce. Do zvonění zbývá posledních pár minut, ve kterých žáci uklidí vypůjčené nástroje na svá místa, vrátí se do lavice a sbalí si věci, načež paní učitelka žáky pochválí za dobře provedenou práci a celkově vydařenou hodinu.

Rozhodla jsem se popsat právě tuto uvedenou hodinu, protože se mi její průběh líbil od jejího začátku až do konce a protože ji celkově považuji za nejvíce vydařenou hodinu z pěti absolvovaných náslechnů v této třídě. Žáky očividně hodina bavila, prováděli opravdu dobrou práci, nerušili a byli plně soustředěni a vtaženi do jednotlivých intonačních a rytmických činností. Občas se jednotlivým žákům v určitých činnostech nedařilo, když si ale danou věc zopakovali, soustředili se na ni a víckrát si ji vyzkoušeli, ihned se jim povedlo zaintonovat nebo rytmizovat správně. Žádné značnější problémy nebo nezvládnutí zadaného

úkolu jsem nezaznamenala. Pouze bych ráda podotkla, že v posledním rytmickém cvičení v závěru hodiny (rytmický doprovod orffovskými nástroji) dělalo dětem značné potíže zpívat píseň a zároveň ji rytmicky doprovázet pomocí hudebního nástroje. Dovedou se soustředit pouze na jednu činnost, obě najednou zvládne málokdo. Přisuzuji to nízkému věku dětí a možná nedostatečné přípravě v mateřských školách. Jsem ale přesvědčena o tom, že pravidelným zařazování podobných cvičení do výuky hudební výchovy si žáci dovednost osvojí a budou jí zvládat bez sebemenšího zaváhání.

Díky odbornosti, bohatým zkušenostem a přátelskému přístupu paní učitelky působící v této i jiné třídě nepochybuji o zdokonalování žáků a jejich čím dál větší preciznosti ve svých celkových muzikálních projevech.

Musím konstatovat, že výše popsaná hodina hudební výchovy byla jednou z nejlepších hodin, co jsem měla možnost doposud vidět. Je však nutné brát v potaz, že na této hudebně zaměřené škole vyučují žáky pouze hudební odborníci, s čímž se na běžných základních školách nesečkáme často. Na takto specializované škole se dobré výsledky žáků v hudební oblasti předpokládají. Pokud by hodiny hudební výchovy na základních školách probíhaly alespoň z poloviny tak dobře, jako uvedená vzorová hodina, nebude o dobré zpěváky nouze. Je otázkou, jestli se toho dočkáme.

ZŠ Jabloňová, 5. třída

Pedagožka, která vyučuje v této třídě, učí hudební výchovu i na druhém stupni základní školy, vede též pěvecký sbor 1. a 2. stupně. Stejně jako učitelka druhé třídy, jejíž hodiny jsem měla možnost navštěvovat a pozorovat, disponuje obrovskými zkušenostmi, má za sebou léta praxe a umí pracovat s dětmi všech věkových kategorií. Problematiku intonačního a rytmického výcviku zvládá bravurně.

Pomůcky: klavír, sborník lidových písní, zpěvník Život je jen náhoda

Hodina probíhala ve speciální odzvučené třídě, což pozitivně ovlivňuje hlasový projev žáků a průběh celé hodiny. Místnost je maximálně uzpůsobena výuce hudební výchovy, veškerý prostor zabírá klavír a židle okolo něj situované do půlkruhu.

Na úvod se paní učitelka a žáci vzájemně pozdraví, přivítají a ihned začínají pracovat s hlasem (žáci zatím stojí).

Hlasová cvičení – rozezpívání:

- ❖ Kantorka udá nejprve vlastním hlasem tón f^1 na hlásku „ú“ (mezzoforte), několik vteřin tón podrží, žáci se k ní okamžitě přidávají. Ostatní následující tóny už zadává učitelka na klavíru, žáci stále opakují jednotlivé demonstrované tóny na „ú“ (viz Obrázek 7).

Obrázek 7: Rozezpívání

- ❖ Poté motiv lehce pozmění, zpívají 1. 2. 1. 2. 1. stupeň stále na „ú“, vyučující střídá počáteční tóny, zařazuje jak nízkou tak vysokou polohu.
- ❖ Následuje obměna hlasového cvičení – 1. 4. 6. 4. 1. stupeň na „já“, učitelka snižuje daný motiv na klavíru vždy o půl tónu (pohybem ruky naznačuje jednotlivé stoupající a klesající tóny) ,při tom kontroluje žáky a upozorňuje na správnou techniku intonování – pořádně otevírat pusku, čelisti od sebe.
- ❖ Další cvičení „ú ú á á“ 3. 6. 6. 3. stupeň, vyučující dopomáhá představou, že musí žáci slyšet zpívané tóny pod sebou i nad sebou a snažit se intonovat dané cvičení zeširoka, využít k tomu celé tělo. Tentokrát vždy o půltón zvyšuje, v nejvyšším místě následně změní hlásku na „ú ú í í“ a jde zase po půltónech dolů.
- ❖ Následující cvičení, které paní učitelka zařadila, je podle mého názoru poměrně obtížné, ale žáci takových kvalit, jako tito, ho zvládají celkem bez problému. Jedná se o motiv 1. 3. 5. 3. 1., na němž během jednoho nadechnutí vystřídají hlásky „u o a e i“ staccato (1. 3. 5. 3. na „u“, 1. 3. 5. 3. na „o“ atd., končí 1. 3. 5. 3. 1. na „i“), nejprve po půltónech nahoru,

pak dolů. Někteří žáci však neprováděli cvičení úplně správnou technikou, proto pedagožka pomáhá s představou – opičky, mašinka (ať si všichni vyzkouší mašinku „š-š-š-š-š-š“ staccato), tím zároveň žáky motivuje.

- ❖ Poté přichází na řadu cvičení 8. 8. 8. 7. 6. 5. 4. na „ú í á á á á“ vždy po půltónech dolů (u spodních tónů paní učitelka nabádá žáky k ukazování zubů, což napomáhá k jejich čistému intonování, správné barvě hlasu a daného tónu).
- ❖ Na závěr rozezpívání se paní učitelka vrátila k intonování jediného tónu na „ú á é í“, dbá na jeho precizní a čisté provedení, opravuje žáky a napomáhá k co nejlepšímu výsledku. Žáci se snaží podržet daný tón co nejdéle. Poté klesají po půltónech – snaží se sami bez dopomoci (pokud se netrefí do správného tónu, který má následovat, vyučující je opraví), následně po půltónech stoupají.

Akordy:

- ❖ Paní učitelka rozdělí žáky do tří skupin klasickým rozpočítáním na první, druhé a třetí. Poté určí jednotlivým skupinkám, které stupně durového kvintakordu budou zpívat (5. stupeň první skupina, 3. stupeň druhá skupina, 1. stupeň třetí skupina). Nejprve zaintonuje svůj zadaný tón každá skupina zvlášť, následně všichni dohromady – vzniká souzvuk tří tónů, akord.
- ❖ Následuje sluchová analýza – pedagožka zadává na klavír různé akordy. Vyvolaní žáci mají nejprve za úkol rozeznat, zda jde o durový nebo mollový akord, poté ho poznat a pojmenovat. Na každý akord znají děti z dřívější průpravy pomocné písničky, díky kterým se jim daří daný akord lépe identifikovat:
  - a) kvartsextakord dur – Pod tou skálou
  - b) kvintakord moll – Medvědi nevědí
  - c) sextakord moll – Sandokan
  - d) kvartsextakord dur – Červená řeka

Všechny akordy děti s drobnou pomocí paní učitelky správně rozpoznaly. Hned potom všechny 3 skupiny (hlasy) několikrát společně zaintonovaly uvedené trojzvuky, paní učitelka je snižovala nebo zvyšovala po půltónech.

Kánony:

- ❖ Paní učitelka připomněla dětem píseň *Vivat, vivat, Musica*, která je vhodná pro zpívání kánonu. Nejprve ji zapívají všichni najednou unisono. Poté se jednotlivé hlasy (v předchozím cvičení rozdělené tři skupiny žáků) přesunou k sobě, aby vytvořili pravý pěvecký sbor, a následně zpívají píseň v kánonovém provedení – začínají jedničky, přidávají se dvojky, posléze trojky. Všichni se zároveň doprovázejí luskáním prstů a tím udávají rytmus včetně paní učitelky. (Doplňující metodická poznámka pedagožky – upozorní žáky, že musí sedět s narovnanými zády na kraji židličky.)

Zde byl jediný problém s některými nesoustředěnými žáky, kteří nedávali pozor, a proto občas chybovali. Například víckrát zopakovali úvodní část skladby a tím závěr kánonu neskončil tak, jak má. Vyučující je pokárala, znovu zopakovala, kdo co zpívá a už bylo vše v pořádku.

Lidové písně:

- ❖ Děti si rozdají sborník lidových písní, který mají v této třídě k dispozici. Následně zpívají zadanou písničku *Nemám nic, než ten bič* podle not, paní učitelka je doprovází na klavír. Píseň je zapsaná v dvojhlase. Nejprve si všichni zazpívají spodní hlas, poté opět všichni vrchní hlas. Posléze vyučující rozdělí žáky na polovinu, jedna zpívá spodní hlas, druhá vrchní hlas, pak si hlasy vymění.

Zpívání oblíbených písní:

- ❖ V závěru hodiny paní učitelka vyzve žáky, aby vyměnili sborník lidových písní za zpěvník *Život je jen náhoda* s písničkami od Jaroslava Ježka, Jiřího Voskovce a Jana Wericha. V tu chvíli se ozval jásot, což vypovídá o tom, že mají děti tyto písničky ve velké oblibě. Do konce hodiny stihnou žáci zazpívat pouze 2 písničky: *Potopa*, *Šaty dělaj člověka* (viz Obrázek 8).

Obrázek 8: Zpěv písně *Potopa*

Poté se ozývá zvonění, žáci uklidí zpěvníky a nepořádek, co po sobě zanechali a odcházejí do své třídy na další výuku.

Tuto hodinu jsem se rozhodla popsat pro její preciznost a obrovskou kvalitu. Pedagožka vede žáky vysoce profesionálně, což se pozitivně projevuje na úrovni jejich intonačních schopností. Většina žáků této třídy patří do pěveckého sboru, který paní učitelka vede. Zde měli možnost načerpat cenné zkušenosti v oblasti intonace a rytmu. Proto se také ve svých hodinách vyučující věnuje především intonačním cvičením a pěvecké výchově.

Musím říci, že jsem se s tak pěvecky nadanými žáky tohoto věku v praxi ještě nesetkala. Perfektně zvládají veškeré zadané činnosti, dovedou výborně sluchově analyzovat, dokonce identifikovat akordy, což není vůbec jednoduchá záležitost. Jsem přesvědčena o tom, že někteří žáci pátých tříd na jiných školách ani nevědí, co to akord je. Není tedy pochyb o tom, že mají velmi dobře vyvinutý hudební sluch a celkově dokonalé muzikální předpoklady. Na školy s hudebním zaměřením chodí většinou děti z hudebně založených rodin, a tak mají intonační a rytmické cítění v krvi.

Paní učitelka ovládá všechny metodické postupy znamenitě. Žáci jsou již zvyklí na metody, které jejich vyučující používá, na jednotlivé typy aktivit a cvičení. Dokáže také děti nadchnout pro věc, učit zábavnou formou, tím je motivovat a udržovat jejich pozornost. Proto na sebe všechno hezky navazuje, vyučovací hodina má plynulý spád a hladký průběh. Je zřejmé, že ve stejně profesionálním duchu probíhají i všechny ostatní hodiny hudební

výchovy po celý školní rok, což se odráží na velmi vysoké hudební úrovni žáků. Takováto dokonalá příprava pomůže dětem uspět v budoucnu – například ve studiu na konzervatoři. A budou za to děkovat jen a jen dokonalé průpravě, kterou měli to štěstí absolvovat právě u jejich zkušené paní učitelky.

ZŠ Barvířská, 2. třída

Paní učitelka, která mi umožnila pozorování hodin hudební výchovy v její třídě, je již zkušená pedagožka. Upozornila mě však na to, že v hudební oblasti si není úplně jistá a co se týče problematiky intonace a rytmu, pracuje se žáky pouze v základní rovině.

Pomůcky: piano, učebnice hudební výchovy pro 2. ročník, Orffovy doprovodné nástroje.

Úvod hodiny: Žáci se pozdraví s paní učitelkou, která je následně seznámí s náplní hodiny. Nejprve se rozezpívají, poté zopakují písničky, které už znají, nakonec budou pracovat s doprovodnými nástroji.

Paní učitelka vyzve žáky, aby se postavili a otočili se čelem do zadní části třídy, kde mají umístěné piano. Vyučující si sedne k pianu a začíná děti rozezpívat:

- ❖ Ještě než začne paní učitelka s rozezpíváním, motivuje žáky krásným jarním počasím a hlavně sluníčkem, které má čím dál větší sílu. A aby nám svítilo co nejčastěji, musíme na něj zavolat („Haló“). Pomocí tohoto motivku tedy zahajují rozezpívání v rozsahu velké tercie: „Ha-ló, ha-ló“ – dvakrát za sebou zahraje pedagožka na piano 1. a 3. stupeň tóniny, poté zvyšuje po půltónech.
- ❖ Paní učitelka nadále motivuje děti sluníčkem, které musí přivolat („Voláme“). „Vo-lá-me“ – 1., 3., 5. stupeň (stejně jako Ovčáci, čtveráci) zase opakují dvakrát, dále vyučující opět zvyšuje po půltónech.
- ❖ Dalším motivem k rozezpívání je 5., 3., 1. stupeň. Žáci jsou stále motivováni probouzením a přivoláváním slunce a zpívají: „Slu-níč-ko“. Stejně jako u předchozích cvičení motivek zopakují ve stejné výšce dvakrát, dále se motiv po půltónech zvyšuje.

K rozezpívání bych měla poznámku – vyučující svá cvičení vždy pouze o půltón zvyšuje, nikdy nepostupovala opačným směrem, což je podle mého názoru chyba. Žáci by

měli hlas procvičit i v nižších polohách svého hlasového rozsahu. Dále bych podotkla, že dané motivky paní učitelka s dětmi opakovala (zvýšila o půltón) cca pouze čtyřikrát, s čímž se úplně neztotožňuji. Domnívám se, že by bylo vhodné opakovat cvičení vícekrát, aby se žáci dostali s hlasem do vyšších poloh, a také jít i opačným směrem a motiv po půltónech snižovat pro nácvik nízkých tónů.

Dále paní učitelka zařazuje dechové cvičení:

- ❖ Žáky motivuje představou větru, který na jaře taky občas zafouká. Pedagožka vysvětlí a předvede žákům: „Zhluboka se nadechněte, poté na chvíli dech zadržte a pak na několikrát vydechněte na „fúúúú“ nebo „ššššš.“ Toto cvičení opakují čtyřikrát za sebou.

K dechovým cvičením bych ráda poznamenala, že by měla být zařazována na úplný úvod hodiny ještě před rozezpíváním. Díky dechovým cvičením totiž žáci zklidní svůj organismus, svůj dech i tepovou frekvenci a lépe pak v hodině pracují. Kromě toho příznivě působí na přípravu hlasivek a bránice před následným pěveckým výkonem, jak se o tom zmiňuji v teoretické části diplomové práce.

Poté nastává čas pro zpívání již naučených písní. Paní učitelka doprovází na piano, děti zpívají v lavicích (viz Obrázek 9). Vyučující společně se žáky vybrala následující písničky:

- ❖ Ach synku, synku
- ❖ Já jsem z Kutné hory
- ❖ Dú, Valaši, dú: Tuto písničku si nejprve zazpívají všichni žáci společně, poté je paní učitelka rozdělí na 2 skupiny (hlasy) a zpívají píseň v kánonovém provedení. Začíná 1. hlas, přidává se 2. hlas, poté se hlasy vymění.
- ❖ Když jsem jel do Prahy
- ❖ Beskyde, beskyde
- ❖ Indián

Obrázek 9: Zpěv oblíbených písní s klavírním doprovodem

Po zopakování (zaspívání) již naučených písniček rozdává paní učitelka dětem doprovodné nástroje neboli Orffův dětský instrumentář (dřívka, činely, bubínky, tamburíny). Nástroje jsou v omezeném počtu, proto si je děti musí půjčovat – po každé písničce, kterou žáci doprovodí vytukáváním rytmu pomocí vypůjčeného nástroje, si děti instrumenty mezi sebou vymění. Vždy než paní učitelka zahraje na piano další píseň, vyzve skupinku pěti žáků s nástroji, aby danou písničku doprovodili – během toho stojí děti na koberci vedle piana, ostatní spolužáci zpívají v lavicích (na příští písničku se žáci s nástroji vymění). Vyučující vždy předem určí, který nástroj bude hrát kterou dobu. Písničky, které žáci doprovází:

- ❖ Muzikantská rodina
- ❖ Voláme sluníčko

S písničkou „Voláme sluníčko“ od autora Jaromíra Nohavici paní učitelka se žáky dále pracuje. Všichni se vrátí do svých lavic a dávají pozor. Pedagožka si předem připravila na tabuli notový zápis této písničky (první čtyři takty). Nejprve se zeptá: „Jak říkáme znaménku, kterým nejen tahle písnička vždy začíná? Co musíme vždy napsat jako první do notové osnovy?“ Žáci jednohlasně správně odpovídají, že se jedná o houslový klíč. Poté se paní učitelka ptá na noty (jejich hodnoty), které písnička obsahuje? Vyvolaná žákyně bezchybně odpovídá: „Čtvrt'ové a půlové.“ a jde k tabuli dané noty ukázat. Další vyvolaný žák u tabule pojmenovává konkrétní noty v písničce. Následně vyučující vybere sólistu, jehož úkolem bude zaspívat vždy jen krátký úsek písničky („Voláme sluníčko...“, „tepla je

na světě...“, „Vylez a rozežeň...“, „a já ti pomůžu...“), ostatní žáci zpívají zbytek slov obsažených v písni („haló, haló“, „málo, málo“, „mraky, mraky“, „taky, taky“). Poslední aktivitou, prováděnou s písni „Voláme sluníčko“ je opět její rytmický doprovod pomocí orffových nástrojů. Tentokrát vyzívá paní učitelka před tabulí dvojice žáků, které písničku zazpívají a zároveň rytmicky doprovodí (viz Obrázek 10). Ostatní žáci je sledují a pak potleskem hodnotí jejich výkon. Před tabulí se vystřídají tři dvojice. Ta dvojice, která sklídila největší potlesk, získává lízátko za odměnu.

Obrázek 10: Rytmický doprovod písně *Voláme sluníčko*

V závěru hodiny žáci uloží rytmické nástroje na určené místo, uklidí si i svoje věci na lavici a nepořádek pod lavicí. Poté si stoupnou a tím se loučí s paní učitelkou, jenž je pochválí za pěknou práci, kterou v hodině hudební výchovy odvedli.

I přes některé metodické nedostatky, kterých si všímám a komentuji výše (rozezpívání a dechová cvičení) byla uvedená hodina z mého pohledu nejzdařilejší ze všech pozorovaných hodin v této třídě – proto také popisuji její průběh. Žáci se zájmem spolupracovali s paní učitelkou a z celkového hlediska se jim podařilo zvládnout veškeré činnosti a aktivity, které pedagožka do hodiny zařadila. Pouze u některých žáků jsem postřehla, že jim občas dělá potíže správně intonovat určité písničky, především jejich začátky. Poté si ale na melodii písně vzpomenou a dál už intonují čistě. K tomu jim také pomáhá kolem sebe slyšet intonovat ostatní spolužáky, kteří v po této stránce problém nemají. Jinak nemohu říci, že bych u těchto

druháčků zpozorovala jiné zásadní nedostatky. Hudební výchova jako taková všechny žáky moc baví, což je podle mého názoru zásadní. Na této příznivé skutečnosti má největší zásluhu paní učitelka, která vyučuje hudební výchovu hravou formou, dokáže žáky hezkým způsobem motivovat, vtáhnout je tak do hodiny a tím u dětí zajistit provádění hudebních aktivit se zájmem. I já jsem zastáncem názoru, že by měla výuka hudební výchovy na prvním stupni základní školy probíhat v co nejhravějším a nejzábavnějším duchu, abychom u žáků všemi dostupnými způsoby a metodami podporovali muzikálnost a celkovou zálibu v hudbě jako takové – zkrátka abychom děti po hudební stránce neodradili.

ZŠ Barvířská, 5. třída

Pedagožka, u níž jsem pozorovala hodiny hudební výchovy v páté třídě, má již dlouholetou učitelkou praxi. Stejně jako kantorka z druhé třídy této základní školy mě však „varovala“, že se domnívá, že její hudební výuka není dobrých kvalit. Nemá prý v této oblasti jistotu a se žáky především po intonační stránce nepracuje příliš často.

Pomůcky: Orffův dětský instrumentář, zpěvník Já, písnička.

Úvod hodiny: Žáci stojíce vedle své lavice přivítají paní učitelku, na její pokyn si pak všichni sednou a poslouchají, co bude obsahem hodiny hudební výchovy. Dnes se zaměří na rytmus, rytmická cvičení a doprovod písniček.

Pedagožka zahajuje výuku povídáním a kladením otázek žákům: „Vy jste před chvílí děti říkaly, že venku někdo křičel. Co jste to vlastně slyšely? Co to bylo?“ Žáci reagují, hlásí se. Paní učitelka vyvolává chlapce, který odpoví: „Zvuk.“ Vyučující: „Ano, zvuk. Kolem nás je dětí spousta zvuků a já si vás teď vyzkouším, jestli některé zvuky poznáte. Položte se hlavou dolů na lavice, nikdo nebude koukat a tím podvádět! Já udělám nějaký zvuk, nikdo ale hlavu nezvedne, teprve až řeknu. Nikdo hlavu nezvedá, jenom dobře poslouvejte.“ Poté paní učitelka vytáhne nahoru tabuli. „Tak teď. Co to bylo za zvuk, děti? Adame?“ „Vytáhla jste tabuli nahoru.“ „Opravdu děti, byla to tabule?“ „Anooo.“ Žáci správně zvuk identifikovali. Dalšími zvuky, které paní učitelka předvedla, bylo otevření a zavření šuplíku, zavření učebnice, napsání slova na tabuli. Děti všechny zvuky poznaly.

„Tak děti, všechny zvuky jste správně rozpoznaly, chválím vás. Teď si zahrajeme hru *Ptáčku, jak zpíváš?* Zase si položíte hlavu na lavici, já budu procházet třídou. Ten, koho pohladím po vlasech, čeká, až se zeptám: Ptáčku, jak zpíváš? A potom vydá nějaký ptačí

zvuk, nějaké pípnutí. Ostatní pak mají za úkol poznat, kdo z vašich spolužáků zapípal.“ Při této aktivitě se vystřídají tři žáci.

„To co jsme teď právě dělali, tak jsme poslouchali nějaké zvuky. Ale vy určitě znáte ještě jiné zvuky. Co třeba slyšíme kolem sebe?“ Žáci odpovídají: „Šustění papíru.“ „Šoupání nohama.“ „Listí.“ „A co třeba slyšíme doma, děti?“ „Televizi.“ „Štěkání pejska.“ „Rádio.“ „A copak to děti slyšíme v rádiu?“ „Hlasy lidí.“ „A co ještě?“ „Muziku.“ „Ano, děti, to jsem chtěla slyšet. Slyšíme tam hudbu. A teď mi řekněte, jaký je rozdíl mezi hudbou, kterou slyšíme v rádiu nebo v televizi, a tím křikem, který jste slyšely zvenku? Jaký je mezi tím rozdíl?“ Děti říkají: „Hudba má rytmus.“ „Má lepší tóny.“ Učitelka: „Dobře děti, už jste na dobré cestě. A teď se vás zeptám. Ten křik, co jsme slyšeli zvenku, bylo to příjemné? Byl to příjemný zvuk?“ Žáci konstatují, že slyšet křik není příjemné. „Ano, děti, to nejsou příjemné zvuky. Ale hudba je příjemná, vidíte? Někdy má hudba dokonce léčebné účinky. Víte kdy?“ Paní učitelka vyvolá: „Třeba když jsme vystresovaný nebo když nám není dobře.“ „Ano, děti, hudba nám dokáže zlepšit náladu a můžeme se u ní odreagovat. Jakou hudbu si můžeme například pustit?“ Žákyně odpovídá: „Třeba operu.“ „Výborně! Děti, víte, co je to opera? Kdo mi to vysvětlí? Žák: „Tam zpívají hrozně vysokým hlasem.“ „Ano. A mluví se tam tím hlasem?“ Žáci: „Ne, jen tam zpívají.“ „Ano, přesně tak. Nikdy se tam nemluví, celou dobu se tam jen zpívá. A jak se říká děti tomu, když zpívá jen jeden člověk?“ „Sólo!“ „Správně! Když dva, tak...?“ „Duo!“ Když tři, tak...?“ „Trio!“ „A když je tam těch lidí hodně, tak...?“ Děti chvíli hádají, nakonec je paní učitelka navede ke správné odpovědi: „Sbor!“

Paní učitelka uvede aktivitu, která bude následovat: „My si dneska děti vyzkoušíme, jestli opravdu dobře slyšíte ty zvuky, o kterých jsme si povídali, zvuky kolem nás. Já tady mám takový kufr, kterému se říká Orffův dětský instrumentář. Ten kufr je plný hudebních nástrojů a ty nástroje mají děti něco společného. Věděly byste co? Žáci zatím tápou. Učitelka vytáhne první nástroj – tamburínu. „Co je tohle za nástroj, děti? Věděly byste?“ „Tamburína!“ „Kdo bude hrát na tamburínu?“ Žáci se hlásí, paní učitelka začne rozdávát nástroje. Během přidělování další nástroje (bubínky, činely, triangel, dřevěný blok hranatý a kulovitý s paličkami, dřívka, rolničky) žáci zároveň pojmenovávají. V průběhu rozdávání nastala komická situace; žáci neuměli pojmenovat činely, načež jedna žákyně řekla, že to jsou pokličky... Pak ji ale spolužák opravil a všechno bylo v pořádku.

„My si teď pomocí těchto nástrojů zkusíme doprovodit jednu písničku. Která to bude? Kterou vyberete? Nějakou veselou, děti.“ Žáci se hlásí a vyvolaná dívka navrhuje písničku

Išla Maryna. „Dobře, ta je veselá a hezky rytmická, ta se nám bude dobře doprovázet. Kdo má nástroj, kromě zpívání první sloky také vyťukává rytmický doprovod, kdo nemá, zpívá a čeká na druhou sloku, kdy si nástroje vyměníte. Tak se připravíme a tři, čtyři *Išla Maryna* ...“ Všichni zpívají a vyťukávají rytmus svými nástroji. Na druhou sloku si nástroje vymění.

„Dobře děti, teď si vyzkoušíme něco trochu jiného. Všichni položte své nástroje na lavici, dívejte se a poslouchajte. Já teď pomocí dřívek vyťukám rytmus jedné známé písničky a schválně, jestli ji poznáte?“ Paní učitelka předvede rytmický motiv písničky *Kočka leze dírou*, někteří žáci se ihned hlásí a správně identifikují (viz Obrázek 11).

Obrázek 11: Poznávání písně podle vyťukaného rytmu

Paní učitelka na to reaguje: „A proč si děti myslíte, že třeba Adam nebo Eva tu písničku nepoznali? Žáci se hlásí: „Protože nedávali pozor.“ „Protože neposlouchali.“ „Ne, ti vždycky dávají pozor. Já si myslím, že je to z jiného důvodu.“ „Protože se ozývala jen ta dřívka.“ „Ano, už jsi blízko. Já jsem totiž hrála, nebo lépe řečeno vyťukávala pouze rytmu té písničky, ale vy jste ji nepoznali, protože jsem nezpívala její...?“ „Melodii!“ „Ano, děti. Všechny tyto nástroje, co tady dneska máme, jsou nástroje, které neumějí zahrát žádnou melodii. Jsou to nástroje doprovodné. Ale známe jiné nástroje, které umí zahrát melodii. Které to jsou?“ Žáci odpovídají: „Flétna, klavír, kytara, bendžo, housle, viola, violoncello, harfa.“ „Takže tedy dělíme nástroje na jaké?“ S nápovědou prvních slabik od paní učitelky žáci odpovídají: „Doprovodné a melodické.“

„A teď si děti zkusíme předvést pomocí rytmických nástrojů nějaké zvuky, které běžně kolem sebe slyšíme. Já si vás vyzkouším, ano? Schválně, jestli poznáte, co je to za zvuk, co

vám to připomíná?“ Paní učitelka vyťukává dřívky různé zvuky, například kapání vody z okapu, dusot koní, jedoucí vlak, tikání hodin. Žáci dané zvuky celkem bez problému identifikují, některé si i sami zkusí vyťukávat půjčenými doprovodnými nástroji.

„Tak, teď nástroje na chvíli odložíme. Abychom si, děti, mohli rytmicky doprovodit nějakou oblíbenou písničku, nemusíme vlastnit Orffův dětský instrumentář. Můžeme si totiž různé doprovodné nástroje udělat sami doma. Například na vyrobení chrastidla potřebujeme jakoukoli krabičku nebo skleničku, kterou naplníme třeba čočkou, rýží, korálky nebo obyčejnými kamínky, co jsme našli kolem domu. Nebo je možné doprovodit písničku hrou na vlastní tělo. A to si teď vyzkoušíme, postavte se (viz Obrázek 12). A jakou písničku si doprovodíme?“ Žáci vybírají písničku Kukačka, kterou posléze s paní učitelkou zpívají a pleskají o různé části těla její rytmický doprovod. Následně hrou na tělo doprovodí píseň Chytil táta sojku, poté ji zopakují ještě jednou a pro změnu vyťukávají rytmus na své nástroje. Dále s uvedenou písničkou pracují a obměňují její rytmické provedení, například určitá slova nezpívají, pouze je vyťukávají.

Obrázek 12: Hra na tělo

„Ve zbývajícím čase si děti zahrajeme hru na písničky, tentokrát to budou písničky, ve kterých se vyskytuje nějaké jméno.“ Žáci už danou hru znají. Rozdělí se na tři skupiny (podle toho, v jaké sedí řadě), každá skupina zaujme pozice v různých koutech třídy, aby se vzájemně neslyšeli a nerušili jeden druhého. Mají chvílku na přípravu písničky se jménem. Paní učitelka pak vyzívá jednotlivé skupiny, aby zazpívaly písničku, kde se objevuje jméno. Pokračují téměř do úplného konce hodiny. Na závěr sečte paní učitelka body jednotlivým

týmům podle toho, kolik písniček zazpívaly. Vítězové dostanou bonbón. Pak už si jen žáci sbalí své věci, během toho je paní učitelka chválí za dnešní vyvedenou hodinu a jejich dobře odvedenou práci.

Hodina hudební výchovy, kterou popisují, se velice vydařila – ze všech pozorovaných hodin v této třídě byla nejlepší, velmi zajímavá a probíhala pohodově. Pedagožka má se žáky opravdu moc pěkný vztah. Dokáže děti během vyučování upoutat a motivovat svým povídáním, vede s nimi rozhovory, které doplňuje otázkami, žáci se zaujetím reagují a odpovídají.

Co se týče rytmického výcviku, prostřídala kantorka poměrně velké množství různých aktivit. Musím ale konstatovat, že poměrně velké množství žáků neznalo názvy Orffových nástrojů. Připadalo mi, že dané nástroje vidí poprvé v životě. S největší pravděpodobností za to může nedostatečná úroveň předchozího vzdělávání dětí v hudební výchově a to se nepříznivě odráží v jejich hudebních znalostech. Dále bych měla připomínku k rytmickým doprovodům, prováděným s orffovskými nástroji. Učitelka nikdy nezdává dětem, které nástroje budou kdy doprovázet nebo na jakou dobu mají hrát. Děti pak rytmizují, jak se jim chce, což v důsledku působí neorganizovaně. Žáci tak nejsou systematicky vedeni k prohlubování rytmického cítění.

Je škoda, že se paní učitelka v hodinách hudební výchovy nevěnuje intonačnímu výcviku. Nejen, že nezařazuje intonační cvičení typu volné nástupy nebo problematiku intervalů, ale ani před zpíváním písniček žáky hlasově nepřipravila, což je podle mého názoru zásadní nedostatek. Myslím si ale, že obdobně chybují i ostatní učitelé základních škol. Musíme pouze doufat, že se tento nedostatek ve vyučování hudební výchovy v budoucnu zredukuje a intonační výcvik bude hojněji zařazován alespoň v základní rovině.

U vyučující se mi líbí její pozitivní přístup k žákům. Obdivuji způsob, jakým dokáže zaujmout, motivovat a přimět děti k dobře prováděné práci. Díky tomu baví hudební výchova v tomto třídním kolektivu všechny žáky bez výjimek a jsem přesvědčena o tom, že zaujmou do budoucna k hudbě pozitivní vztah.

10 SHRNU TÍ POZOROVÁNÍ

Jak již bylo předesláno, na jednotlivých různě zaměřených školách jsem měla možnost se zúčastnit a pozorovat ve druhých a pátých třídách několik hodin výuky hudební výchovy, výše popisují průběh nejvydařenějších hodin. Musím konstatovat, že ne všechny hodiny byly povedené, někdy se dokonce vyučující intonačnímu nebo rytmickému výcviku vůbec nevěnovali. Taková situace nastala pouze na sportovně zaměřené škole, kde se na hudební vzdělávání nespécializují. Na hudebně zaměřené škole se naopak klade největší důraz právě na hudební výchovu, kterou učitelé aplikují i do jiných vyučovacích předmětů.

Všechny pedagožky, jejichž hodiny jsem pozorovala, mají již ve své dlouholeté učitelské praxi notné zkušenosti. Pokud ale srovnám jejich profesionalitu v muzikální oblasti, jednoznačně lepší, propracovanější a kvalitnější hudební výcvik provádějí vyučující na hudebně zaměřené Základní škole Jabloňová, což se předem předpokládalo. Tyto učitelky mají hudební vzdělání, absolvovaly konzervatoř i hudebně orientovanou vysokou školu – tím je zajištěna odborná a systematická příprava dětí po hudební stránce. Žáci se již od prvního ročníku setkávají s nácvičkou intonace a rytmu, k čemuž vyučující používají širokou škálu nejrůznějších prostředků, didaktických pomůcek a metod – ve škole je k dispozici velké množství vybavení, které pedagogové vhodně využívají a zařazují do své výuky pro lepší názornost. Děti si pak s jejich pomocí dané činnosti lépe osvojí a zapamatují do budoucna. Z pomůcek, s jejichž pomocí učitelé ve svých hodinách pracují, stojí za zmínku piana či klavíry umístěné téměř v každé třídě, magnetické tabule s linkami notové osnovy, magnety nebo kartičky, znázorňující noty či předznamenání, meotar, intonační schody, rytmické kostky a obrovské množství orffových doprovodných nástrojů; z intonačních metod používají vlastní nebo dětem známé opěrné písně k nácvičce a osvojení intervalů a akordů. V neposlední řadě také vyučující předvádějí veškeré aktivity prostřednictvím vlastní precizní ukázky, aby si byli žáci schopni prováděnou činnost představit a následně osvojit. Za použití výše jmenovaných prostředků učitelé probudí u dětí zájem, motivují je k činnostem a budují jejich kladný vztah k hudbě a muzikálním projevům. Děti berou výcvik tohoto druhu jako zábavu a přirozenou součást hudební výchovy. Učitelé tak u žáků zaručí bezprostřední prohlubování jejich hudebních schopností v intonační a rytmické oblasti. O tom mě také přesvědčila opravdu vysoká úroveň veškerých intonačních a rytmických dovedností žáků.

Na sportovně zaměřené Základní škole Barvířské se intonačnímu a rytmickému výcviku nevěnuje tolik pozornosti. Potvrdila se moje domněnka o zanedbávání pěvecké

výchovy a hygieny hlasu žáků, s čímž jsem se s již v praxi během absolvování předmětu Pedagogické praktikum setkala. Musím konstatovat, že hlasová cvičení (rozezpívání) před vlastním zpíváním písní zařazují pedagožky ve svých hodinách jen zřídka. Věnují se spíše rytmickému výcviku pomocí orffových hudebních nástrojů, někdy však metodiku nedomyslí. Žáci pak rytmizují neorganizovaným způsobem, což považuji za nedostatek. Po intonační stránce jsem se nesečkala s metodikou nácvičku opěrných písní, volných nástupů ani jednotlivých intervalů. I přes výše uvedené nedokonalosti žáky hudební výchova velmi baví, učitelky jim dovedou výuku zpestřit, hezky je motivovat a tím hodinu dětem zpříjemnit. Příznivá atmosféra ve třídě napomáhá dětem k soustředění a lepšímu osvojení hudebních dovedností. V porovnání se žáky na hudebně zaměřené škole jsou na nižší úrovni, což se mi potvrdilo. Na tento fakt může mít vliv například hudební nezaměřenost rodiny, nedostatečná průprava v mateřských školách, nebo neodborný přístup a nevhodné metody ve výuce hudební výchovy na prvním stupni základních škol. Neodvážuji se posuzovat, který z těchto faktorů mohl ovlivnit stávající úroveň žáků, k ověření by bylo zapotřebí mnohem dlouhodobějšího pozorování a zkoumání.

11 NÁMĚTY PRO PRÁCI S INTONACÍ A RYTMEM

K vytvoření souboru praktických intonačních a rytmických cvičení mě vedl současný stav výuky hudební výchovy na 1. stupni základních škol. Domnívám se, že se v nynější době na mnohých základních školách intonační a rytmický výcvik značně zanedbává. Žáci nejsou často ani hlasově připraveni (rozezpívání) na pozdější pěvecký výkon a to považuji za obrovský nedostatek. Proto bych ráda touto cestou pomohla učitelům s metodikou nácviku intonace a rytmu a inspirovala je k zařazování podobných cvičení do jejich hodin hudební výchovy. Jsem přesvědčena o tom, že intonaci a rytmus lze vyučovat hravým a zábavným způsobem, což zajistí dobrou atmosféru ve třídě a také zvýšenou pozornost dětí. Díky tomu si žáci dané intonační a rytmické schopnosti lépe osvojí a zároveň se při tom pobaví.

Vybrala jsem několik známých lidových písní jako náměty pro práci s intonací a rytmem. V oblasti intonace poslouží k nácviku intervalů (opěrné písně), po stránce rytmické se dají také vhodně využít. U každé písně uvádím vždy pár nápadů, jak ji využít pro intonační a rytmický výcvik.

11.1. Písně vhodné pro 2. a 3. ročník základní školy:

❖ Já jsem muzikant – velká SEKUNDA

velká sekunda - Já jsem muzikant

Já jsem muzi-kant a přicházím k vám z české země. My jsme muzi-kanti,
přicházíme k vám. Já u-mím hrá-ti My u-mí-me ta-ky
to na hou sle jak se na ně hra - je?
Fid-li, fidli, staré vidli, fidli, fidli, houslič-ky, houslič-ky.

Pomůcky:

- piano, orffovy nástroje

Metodika:

- MOTIVACE: Hra na pantomimu. Jednotliví vyvolaní žáci chodí před tabuli a pantomimicky ukazují různé hudební nástroje, které znají. Ostatní spolužáci se hlásí a hádají, o jaký nástroj se jedná.
- Učitel představí žákům písničku, kterou se dnes naučí, a zazpívá ji.
- O písničce si může učitel se žáky popovídat a rozebrat její děj, aby věděli, o čem vlastně budou zpívat.
- Dále je třeba žáky rozezpívat. Použijeme k tomu opět části uvedené písně, které zvyšujeme nebo snižujeme po půltónech. Mohou to být například: „Já jsem muzikant.“ „Přicházím k vám z české země.“ „Přicházíme k vám.“ „Já umím hrát.“ Intonujeme opět na slabiky „já“, „jů“, „mó“ nebo „nó“.

- Děti mohou písničku i pohybově ztvárnit. Během přeřkávání slov zkouší text písničky zdramatizovat a vystihnout její děj pohybem a gestikulací.
- Následuje rytmické cvičení s danou písní. Učitel na ukázkou písničku zazpívá, zároveň vytleská její rytmus. Poté se s udáváním rytmu přidají i děti. Nejprve říkají píseň po částech jako básničku bez klavírního doprovodu a během toho rytmizují. Zkouší rytmus nejen vytleskat, ale zapojit i jiné části těla – pleskat se do stehů, křížit ruce, dupat atd. Vyučující určuje, kdy rytmizuje který žák nebo skupina žáků. Dále rytmizují zároveň s klavírním doprovodem a pokouší se už danou píseň zpívat.
- Poté si písničku zazpívají po částech, aby si lépe zapamatovali text i melodii, nakonec několikrát celou. Dále je možné si s písní pohrát, rozdělit žákům role jednotlivých muzikantů (sólisti a skupiny muzikantů) a určit, kdy kdo zazpívá. Udržíme tím pozornost dětí, pobavíme a motivujeme k zapamatování slov písničky.
- Nakonec děti pomocí orffových nástrojů píseň opět rytmicky doprovodí. Pedagog zase určí, jaký úsek písničky doprovází které nástroje.

❖ Kolíbala bába čerta – velká TERCIE

velká tercie - Kolíbala bába čerta

Ko-li-bala bá-ba čerta na pařezu dubovým, ha-jej, dadej, můj čertíku, řsák já na tě nepovím.

Pomůcky:

- piano, papíry, tužky, pastelky, orffovy nástroje (bubínky, dřívka, činely)

Metodika:

- MOTIVACE: Učitel zazpívá písničku *Kolíbala bába čerta*, nejprve a capella, poté s klavírním doprovodem.
- Následuje aktivita, která bude žáky určitě bavit. Pomůže jim k zafixování textu písně, zapamatování její melodie i rytmu. Zároveň je zaktivizuje k další činnosti a pomůže jim lépe se soustředit, protože vzájemně propojuje obě mozkové hemisféry. Jedná se o edukinetické cvičení (viz teorie). Každému žákovi rozdáme papír a názorně na tabuli předvedeme, co bude jejich úkolem. Učitel poté několikrát za sebou píseň zazpívá a doprovází na piano, žáci během toho kreslí na papír jedním tahem ležaté osmičky do rytmu písně (po celé ploše papíru). V druhé etapě této aktivity opět při poslechu písně hledají žáci ve svých ležatých osmičkách těla rybiček a vyznačují je barevnou pastelkou (snaží se zároveň zpívat s vyučujícím).
- Dále žáky opět rozezpíváme pomocí vybraných motivků z uvedené písně. Zase po půltónech zvyšujeme a snižujeme: „Kolíbala bába čerta.“ „Na pařezu dobovým.“ Můžeme také rozezpívat pomocí ukolébavky *Halí, belí*, protože bába v písničce kolíbala a uspávala čerta.
- Rozdáme dětem orffovy nástroje (bubínky, dřívka, činely). Píseň nejprve společně rytmicky doprovodí všechny nástroje najednou, poté učitel určí, kterou dobu hraje daný nástroj – bubínky každou těžkou dobu (první), dřívka každou dobu, činely každou druhou dobu. Poté si nástroje vymění a zase rytmizují. Můžeme také vyzvat tři žáky s jednotlivými nástroji před tabuli, aby předvedli rytmické trio.

❖ Čistá KVARTA

čistá kvarta - Bude zima, bude mráz

Bude zima, bude mráz, kam se ptáčku, kam schováš? Schovám já se pod hradu, tam já zimu přebudu.

Pomůcky:

- piano, dřívka

Metodika:

- MOTIVACE: Učitel s použitím dřivek vyťuká několikrát za sebou rytmus písničky. Žáci mají za úkol poznat, o kterou písničku se jedná (měli by ji už znát z prvního ročníku).
- Vyučující žákům zpěvem a klavírním doprovodem připomene melodii písni.
- Pomocí písničky *Bude zima, bude mráz* žáky rozezpíváme. Nacvičíme tím interval čistou kvartu. Zpíváme po půltónech následující části písni: „Bude zima.“, „Bude mráz.“, „Kam se, ptáčku.“, „Kam schováš.“ Pro rozezpívání je vhodný každý takt této písni. Intonujeme buďto na příhodné slabiky nebo na slova písni. Dbáme na správnou čistou intonaci.
- Poté si písničku všichni společně zazpívají, následně doplní zpěv o rytmický doprovod písni hrou na vlastní tělo. Pedagog předem určí, na jaký takt se plesknou do jaké části těla; například „Bude zima, bude mráz.“ střídají pleskání o stehna (pr-va) s pleskáním dlaní o sebe (dru-ha), „Kam se ptáčku, kam schováš?“ vytáčí hlavu do strany na každou dobu, „Schovám já se pod hradu.“ luskají prsty – na každou dobu střídají levou a pravou ruku, „Tam já zimu přebudu“ na každou dobu střídavě zadupou nohama. Můžeme několikrát opakovat nebo případně cvičení obměnit.

11.2. Písně vhodné pro 4. a 5. ročník základní školy:

❖ Měsíček svítí – čistá PRIMA

čistá prima - Měsíček svítí

Mě-sí-ček sní-tí, já m-sím jí-ti, za pan-nou, za pannou, za pa-hen-
kou. Mě-sí-ček za-šel, já jsem ne-do-šel, já jsem za-blu-dil,
mně ji od-lou-dil v ze-le-ném kla-boučku my-sli-ve-ček.

Pomůcky:

- piano, orffovy nástroje

Metodika:

- Nejprve píseň žákům zazpíváme, aby se s ní hned na úvod seznámili.
- Následuje MOTIVACE: Vyučující si se žáky o písni povídá a ptá se na různé otázky. Například „O čem je písnička?“ „V jaké denní době se odehrává?“ „Kdo ji asi zpívá a proč?“ „Co se mu stalo?“ „Jaká je nálada písničky?“ „Je ten, kdo ji zpívá veselý nebo smutný?“ atd. A abychom písni lépe porozuměli a zahnali smutek chlapce, který ztratil svou milovanou dívku, naučíme se tuto písničku zpívat.
- Poté žáky rozezpíváme pomocí částí dané písně. Díky tomu si děti melodii písně lépe zapamatují a natrénují intonačně obtížná místa. Jednotlivé úseky zpíváme vždy v aktuálním posazení písně, poté je zvyšujeme po půltónech. Úryvky vhodné k rozezpívání: „Za pannou, za pannou.“, „Za panenkou.“, „Měsíček zašel.“ „Já tam nedošel.“, „Mysliveček.“. Dané úseky písně zpíváme na slabiku „já“, „jů“, „mó“ nebo „nó“ v pomalém tempu, protože jsou intonačně náročné.

- Práce s rytmem: vytleskávání rytmu písně. Učitel zpívá a pomáhá dětem s pulzací. Poté rozdělíme žáky na 3 skupiny (podle toho, v jaké řadě sedí), každá skupina vytleskává jeden řádek, pak se různě střídají.
- Učitel pak zazpívá celou píseň znovu. Dále žáci cca dvakrát přeříkají text písně jako básničku, aby si osvojili slova.
- Následně se píseň naučíme všichni zpívat. Nejdříve po taktech nebo dvoutaktích, pomalu a zřetelně. Dbáme při tom na čistou intonaci! Nakonec zazpívají celou píseň žáci společně, nejprve několikrát bez doprovodu, poté s doprovodem.
- Když už žáci znají slova i melodii písně, rozdáme jim orffovy nástroje, aby píseň rytmicky doprovodili. Vždy předem určíme, jaké nástroje budou doprovázet (udávat) příslušnou dobu, řádek nebo takt.

❖ Ej, lásko, lásko – čistá kvinta

čistá kvinta - Ej, lásko, lásko

Ej, lásko, lásko, ty nejsi stá-lá, ja -ko vo-děnka mezi břeha-ma.

Pomůcky:

- piano, papíry, pastelky, orffovy nástroje (triangl, tamburína, roličky, chrastidla)

Metodika:

- Učitel zazpívá píseň, aby s ní žáky seznámil.
- MOTIVACE: Žáci dostanou papír a pokusí se během několika minut vystihnout děj krátké písně o lásce jednoduchým obrázkem. Poté se dobrovolníci podělí o svou kresbu s ostatními spolužáky a popíšu, co nakreslili a co jejich obrázek vlastně vyjadřuje.
- Následuje rozezpívání buďto na hodící se slabiky nebo na slova písně. Využíváme k tomu vždy dvoutaktí dané písně, které vždy zvýšíme nebo snížíme o půl tónu.
- Poté se žáci písničku naučí. Nejprve přeříkají několikrát za sebou slova, poté zpívají píseň po částech (po dvou taktech), vyučující pokaždé nejprve vlastním zpěvem demonstruje jednotlivé úseky písně. Dále už zpívají několikrát za sebou celou píseň.
- Mohou zkusit ztvárnit píseň v kánonovém provedení. Pedagog rozdělí žáky na dvě stejně početné skupiny a zadá, kdo bude začínat a kdo se přidá. Poté si skupiny pořadí vymění.
- Nakonec píseň rytmicky doprovodí pomocí orffových nástrojů, hodících se k této něžné písni (triangl, tamburína, roličky, chrastidla). Pak učitel rozdělí nástrojům jejich party: triangl každou těžkou dobu, tamburína druhou a třetí dobu, roličky a chrastidla ozvučí druhou část písně (představují vodu).
- Žáci mohou také písničku rytmicky doprovodit hrou na vlastní tělo (zahrají rytmus tance valčíku). Na první těžkou dobu se plesknou dlaněmi o stehna, na druhou, třetí tlesknou dlaněmi o sebe. Kdo chce, může si pak se spolužákem nebo spolužačkou zkusit kroky valčíku, které učitel předvede.

❖ Rozvíjej se, poupátko – velká SEXTA

velká sexta - Rozvíjej se, poupátko

Roz - ví - jej se, pou-pát - ko, nej - krás-nější z kvě-tů, od rá-na až do noci bu-deš

vo-nět svě - tu.

Pomůcky:

- piano, květina s poupaty, nahrávka písně na CD nebo DVD (případně na PC prostřednictvím internetu)
-

Metodika:

- Pedagog zahraje na úvod melodii této písně na piáno, žáci mají za úkol píseň poznat (předpokládá se, že ji znají z pohádky Pyšná princezna).
- MOTIVACE: Učitel přinese do hodiny hudební výchovy nějakou květinu s poupaty. Nařiká, že si s kytičkou neví rady, že mu doma nechce rozkvést. Tak ji přinesl do školy a prosí děti, aby mu pomocí zpívání písničky *Rozvíjej se, poupátko* květinu odčarovaly a začala zase kvést.
- Vyučující nejprve zazpívá celou píseň sám. Poté žáky rozezpívá za použití některých částí písně: „Rozvíjej se.“, „Budeš vonět světu.“, které pomocí klavíru po pultónech zvyšuje nebo snižuje.
- Následně si píseň několikrát společně zazpívají.
- Dále je vhodné pro zpestření zařadit poslech nahrávky na CD nebo DVD.
- Poté učitel rozdělí žáky na 3 skupinky o stejném počtu žáků (buďto podle řad nebo si například vylosují příslušnou barvu družstva). Každý tým má dva úkoly: zaprvé písničku zrytmizovat hrou na tělo, zadruhé vymyslet nějaký pohybový doprovod k písni nebo

taneček, aby nám kytička rozkvetla. Dáme žákům nějaký čas na přípravu, poté jednotlivá družstva před tabulí demonstrují, co si připravily. Žáci si vzájemně zatleskají, nakonec dostanou za snahu všichni bonbon od paní učitelky.

12 ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zabývala problematikou intonačního a rytmického výcviku na prvním stupni základních škol. Během několikaměsíčního pozorování hodin hudební výchovy druhých a pátých tříd na dvou různě orientovaných základních školách jsem se snažila zmapovat danou problematiku v praxi a následně porovnat jak odbornost pedagogů, jejich přístup a používané vyučovací metody, tak míru pokročilosti žáků jednotlivých škol nejen v oblasti intonace a rytmu, ale i celkových muzikálních schopností. Potvrdila se mi domněnka, že žáky na hudebně zaměřené škole pedagogové připravují profesionálně, systematicky a velmi efektivně, což se projevuje na jejich vysoké muzikální úrovni. Naopak na sportovně zaměřené škole se metodika zanedbává nebo se neprovádí správnými postupy, a to má za následek horší výsledky žáků v hudebních projevech.

Na závěr dokládám jako inspiraci pro učitele soubor cvičení (písni) vhodných pro práci s intonací a rytmem včetně metodiky pro jejich realizaci v praxi.

S problematikou intonačního a rytmického výcviku jsem přišla do styku až během studia na vysoké škole. K vypracování diplomové práce na toto téma mě přiměla zvědavost. Chtěla jsem zjistit, na jaké úrovni se dnes se žáky v oblasti intonace a rytmu pracuje. Pozorování jednotlivých hodin hudební výchovy pro mne bylo velkým přínosem. I přes některé objevené nedostatky mě paní učitelky, v jejichž hodinách se pozorování uskutečnilo, inspirovaly množstvím zajímavých nápadů a námětů pro práci s dětmi. Touto cestou jim chci moc poděkovat.

13 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A OSTATNÍCH ZDROJŮ

HAVELKOVÁ, K. – CHLÁDKOVÁ, B. *Didaktika hudební výchovy I*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0865-2

JANOVSKÁ, O. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: SPN, 1987.

KIM DA SILVA, DO-RI RYDL: *Kineziologická cvičení pro celou rodinu: jak získat energii pohybem*. Olomouc: Fontána, 1998. ISBN 80-86179-08-7

KOFROŇ, J. *Učebnice intonace a rytmu*. Praha: Supraphon, 1967.

KOLÁŘ, J. *Intonace a sluchová výchova – část teoretická*. Praha: SPN, 1980.

LÝSEK, F. *Intonace a rytmus. Nápěvková metoda*. 1. vydání. Praha: SPN, 1960.

LÝSEK, F. *Vokální intonace a rytmus*. Praha: SPN, 1955.

SEDLÁK, F. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: Učebnice pro studenty pedagogických fakult*. 1. díl. Praha: SPN, 1985.

SEDLÁK, F. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: SPN, 1983.

SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. 1. vydání. Praha: SPN, 1990. ISBN 80-04-20587-9

Já, písnička: zpěvník pro žáky základních škol. I. díl pro 1. – 4. třídu. Cheb: Music Cheb, 1995. ISBN 80-85925-01-X

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Výzkumný Ústav Pedagogický v Praze, 2007. Dostupný z WWW: <http://www.vuppraha.cz/soubory/RVPZV_2007-07.pdf>.